

ยุวชนกับศาสนา

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาสำหรับยุวชน

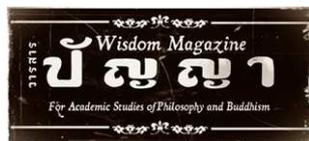

สมภาร พรมทา

โครงการ 'หนังสือไฟฟ้า'
วารสารปัญญา เล่มที่ ๑๑
เผยแพร่ครั้งแรก มกราคม ๒๕๕๔

ชื่อหนังสือ : ยุวชนกับศาสนา
ชื่อผู้แต่ง : สมภาร พรมทา

สำนักพิมพ์วารสารปัญญา
โครงการ 'หนังสือไฟฟ้า'
อันดับที่ ๑๑

พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก
มกราคม ๒๕๕๔

ทำรูปประกอบ ออกแบบปก และจัดเล่มโดย
สมภาร พรมทา

เนื้อหาภายในเล่ม

(๕) คำนำ

(๑๓) บทที่หนึ่ง : ความหมายและความสำคัญของศาสนา

(๓๓) บทที่สอง : ลักษณะของศาสนา

(๖๓) บทที่สาม : ศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

คำนำ

เมื่อหลายปีมาแล้ว ผมได้รับทาบทามจากสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งให้เขียนตำราสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมต้น เป็นตำราว่าด้วยศาสนา ดูเหมือนจะเป็นส่วนหนึ่งของตำราวิชาสังคมศึกษาหรืออย่างไรแหละ ส่วนที่เขาขอให้ผมช่วยเขียนนี้เขาจะเอาไปรวมกับที่ท่านอื่นๆเขียน ไม่ได้เป็นหนังสือเล่มเดียวโดดๆแต่อย่างใด ตอนที่รับปากว่าจะเขียนให้ นั้น ผมบอกเขาไปว่า ผมขอเขียนอย่างที่ผมเห็นว่าน่าจะเขียน อย่าให้ผมเขียนตามที่หลักสูตรบังคับให้เขียนเลย แน่نون ผมต้องรับผิดชอบเขียนสิ่งที่หลักสูตรบอกว่าต้องมี แต่ทั้งนี้ ผมเห็นหนังสือแนวนี้ส่วนใหญ่ในบ้านเรานั้นเขียนได้น่าเบื่อหน่ายเสียเหลือเกิน ลูกผมนั้นบอกผมว่าวิชาศาสนาเป็นวิชาที่เธอไม่สนใจเลย ผมถามว่าครูท่านสอนอะไรบ้าง เธอบอกว่าสอนตามหนังสือ ผมขอให้เธอเอาหนังสือมาให้ดู ดูแล้วก็ปลง ตอนสิ้นเทอมคะแนนของลูกวิชานี้เกือบตก ผมไม่เสียใจ ไม่ประหลาดใจ เพราะคิดว่า หากผมเป็นลูก ผมคงกลัวใจตายเลยหากถูกพ่อแม่บังคับว่าต้องอ่านและท่องตำราพวกนี้เพื่อทำคะแนน

ผมคิดว่าการเขียนหนังสือเกี่ยวกับศาสนาสำหรับยุคนั้นจะต้องเขียนให้เด็กๆของเราสนุกเมื่ออ่าน นอกจากสนุก ก็ควร

กระตุ้นจินตนาการของพวกเขาด้วย ไลน์สไตน์เคยเขียนว่า วันหนึ่งลุงของเขาเอาหนังสือเรขาคณิตของยูคลิดมาให้อ่านและลองทำแบบฝึกหัด ทราบไหมครับว่า เด็กน้อยไลน์สไตน์นั้นบอกว่าอ่านหนังสือนั้นแล้ววางไม่ลง เมื่อทำแบบฝึกหัดก็สนุก เพราะเหตุนี้เอง ไลน์สไตน์จึงสนใจคณิตศาสตร์ในเวลาต่อมา เพราะได้รับการปูพื้นโดยลุงของเขาที่เข้าใจจิตวิทยาของเด็กๆ ผมนั้นเชื่อว่าวิชาศาสนาสอนให้สนุกเหมือนคณิตศาสตร์ก็ได้ หนังสือว่าด้วยศาสนาสำหรับยุวชนเขียนให้สนุกก็ได้ ถ้ามว่า ความสนุกของคนเรานั้นมาจากไหน คำตอบหนึ่งที่ผมนึกออกเวลานี้ก็คือ เราจะสนุกเมื่อรู้สึกว่าการนั้นท้าทายเรา กวักมือเรียกเราเข้าไปหา แล้วบอกว่า “ลองนี่ดูสิ” เสร็จแล้วเมื่อเราลอง ก็ปรากฏว่าส่วนใหญ่เราแพ้ เข้าสิ่งนั้นมีปัญญา มากกว่าเราเหลือเกิน นี่คืออาการของสิ่งที่เราเรียกกันว่า “ความทึ่ง” วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์นั้นสอนให้เกิดความทึ่งได้ไม่ยาก เพราะศาสตร์สองแขนงนี้มีความเป็นมายากลอยู่ในตัว สามารถเสกอะไรที่เกินจินตนาการของเราได้เสมอ จะอย่างไรก็ตาม สำหรับผม ศาสนาก็มีความเป็นมายากลอยู่ในตัว อาจจะมากกว่าที่มีอยู่ในวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เสียด้วยซ้ำ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นไปได้ที่จะสอนศาสนาให้เกิดความทึ่งได้ ซึ่งทั้งหมดย่อมขึ้นอยู่กับ “ก๊น” ของคนสอนเป็นหลัก

แล้วผมก็เขียนหนังสือเล่มนี้ไปตามที่คิดว่าจะก่อให้เกิดความสนุกและทึ่งตามที่ว่ามานั้น เมื่อต้นฉบับเขียนจบ ตามระเบียบเขาก็ส่งไปให้บรรณาธิการตรวจ ซึ่งตามที่ผมทราบมาเป็นหัวหน้าทีมที่เขียนหนังสือเรานี้แหละ ปรากฏว่าท่านไม่ตรวจเอง แต่ไปให้อาจารย์จากสายครุศาสตร์ช่วยตรวจ คงเห็นว่าเป็นหนังสือจะใช้

เรียน ย่อมสมควรให้ผู้รู้ทางการศึกษาเขาช่วยสอดส่องดู ผลคือท่านที่ตรวจไม่ค่อยสบายใจที่เห็นว่า สิ่งที่ผมเขียนมีแต่เนื้อหาที่ชวนเด็กๆของเราคิด ไม่มีคำตอบให้พวกเขาเลย อันตำราที่ไร้ซึ่งคำตอบนั้นย่อมจะเป็นตำราไปไม่ได้

ตอนนั้นผมนึกถึงโสกราตีสขึ้นมาจับใจ นักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ของโลกท่านนี้วันๆเอาแต่ไปถามคนทั้งหลาย กระตุ้นให้เขาพูด โดยเฉพาะเจ้าพวกคนที่ชอบคุยโม้ว่าตนรู้เรื่องโน้นเรื่องนี้ดี เมื่อคนพวกนี้พูดพอแล้ว โสกราตีสก็ขอลามอะไรบ้าง ทราบไหมครับว่า คนพวกนี้แต่ก่อนนั้นพูดโดยไม่มีคนถาม ถึงถามก็คงถามเรื่องรายละเอียดทำนองให้ขยายความต่อ ไม่ได้ถามแบบ “ตีแสบหน้า” อย่างที่โสกราตีสถาม ผลคือนักคุยโม้โอ้อวดเหล่านี้จมนม อ้าอึ้งตอบไม่ได้ เหงื่อแตก และก็น้ำตาแตกด้วย ในตอนท้ายๆ คนที่ยินมุงดูการสนทนาระหว่างโสกราตีสกับจอมวาทีพวกนี้มักจะถามโสกราตีสว่าตกลงเรื่องนี้ตัวโสกราตีสจะตอบว่าอย่างไร ท่านผู้นี้มักตอบว่า “ผมไม่รู้” แล้วก็เดินจากไป ความรู้ในทัศนะของโสกราตีสคือรู้ว่าตนไม่รู้อะไร แต่รู้ว่าควรถามอะไรเมื่อประสบกับเหตุการณ์นั้นๆ ถ้าโสกราตีสมาเขียนตำราให้เด็กๆของเราใช้เรียน ตำรานั้นก็คงไม่ผ่านการตรวจคุณภาพจากท่านผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาในบ้านเรา เพราะไม่ตอบว่าอะไรเป็นอะไร เมื่อไม่ตอบ เด็กๆของเราจะเอาอะไรสำหรับท่องไปสอบ

ท่านบรรณาธิการขอให้ผมช่วยปรับเนื้อหา ผมก็รับปากไปเพราะความเกรงใจ เนื่องจากเราคุ่นเคยกัน แต่ยังไม่ทันได้ปรับ ก็ปรากฏว่าสำนักพิมพ์แจ้งล้มเลิกโครงการ สิ่งที่ผมเขียนเลยอยู่ในสภาพเป็นต้นฉบับ นอนนิ่งอยู่ในฮาร์ดดิสก์ของเครื่องคอมพิวเตอร์

โบราณเครื่องแรกในชีวิตผม (ที่ญาติเขาบริจาคให้เนื่องจากเขาจะซื้อเครื่องใหม่ที่ดีกว่านั้น) แล้ววันหนึ่ง คอมพิวเตอร์เก่าๆของผม เครื่องนั้นก็ละสังขารไป พร้อมกับต้นฉบับจำนวนหนึ่ง ผมล้มต้นฉบับหนังสือนี้ไปนาน เพราะจำไม่ได้ว่าได้ทำสำเนาเอาไว้หรือไม่ จนวันหนึ่ง ผมกำลังจะเอาแผ่นดิสก์สี่เหลี่ยมแบนๆที่เก็บไว้จำนวนมากไปทิ้ง เพราะเขาเลิกใช้กันแล้ว ก่อนทิ้งผมลองเอามาเปิดดูสองสามแผ่น พบว่าแผ่นหนึ่งมีไฟล์หนังสือเล่มนี้อยู่ นี่คือที่มาของหนังสือเล่มนี้ที่ผมเอามาปิดฝุ่นใหม่ แล้วพิมพ์เป็นหนังสืออย่างที่คุณเห็น

ว่าโดยเนื้อหา หนังสือนี้เนื่องจากเขียนสำหรับเด็กๆ ตอนเขียนก็นึกถึงหน้าลูกที่ขณะนั้นกำลังเรียนชั้นมัธยมอยู่ว่า หากเธอจะต้องอ่านตำราเกี่ยวกับศาสนา ตำรานั้นควรเป็นอย่างไร ลูกจึงจะสนุกที่จะอ่าน ความลึกซึ้งอย่างที่คุณใหญ่ต้องการก็อาจต้องละเว้น เอาเป็นว่า หนังสือนี้หากท่านผู้อ่านที่เป็นผู้ใหญ่แล้วและคุ้นเคยกับงานของผมในช่วงเวลานี้พอสมควรแล้วเจอเข้า จะลองอ่านอย่างเร็วๆดูก็ได้ จากนั้นจะเอาไปให้ลูกอ่านก็คงจะดี ผมเคยอ่านหนังสือบางเล่มของตอลสตอย ปกติท่านผู้นี้ (ซึ่งเป็นนักเขียนเอกของโลก) ท่านจะเขียนเรื่องหนักๆ เช่น “สงครามและสันติภาพ” แต่เล่มที่ผมอ่านนั้นเป็นนิทานสำหรับเด็ก ได้บรรยากาศอีกแบบ การเขียนหนังสือให้เด็กอ่านนั้นว่าไปแล้วอาจยากกว่าเขียนให้ผู้ใหญ่อ่าน เพราะผู้ใหญ่ย่อมจะมีความคิดและรสนิยมอย่างผู้ใหญ่ จริงๆเราเคยเป็นเด็กมาก่อน แต่นั่นก็นานมาแล้ว ผมล้มความคิดแบบเด็กๆไปนานแล้ว แต่ขณะที่เขียนหนังสือนี้ได้พยายามเต็มที่ที่จะระลึกว่าตอนที่ตนเองอายุขนาดนี้ คือสัก ๑๒-๑๕ ขวบ ความคิดความอ่านเป็น

อย่างไร สามารถที่จะเข้าใจเรื่องที่เป็นนามธรรมได้เพียงใด

ศาสนานั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งของชีวิต แต่คำว่า “ศาสนา” นั้นอาจมีความหมายได้หลายอย่าง อย่างที่ผมหมายถึงนั้นก็อย่างหนึ่ง เนื้อหาของหนังสือนี้ทั้งหมดจะบอกท่านผู้อ่านว่าผมเข้าใจว่าศาสนาคืออะไร ศาสนาในบางความหมายนั้นไม่จำเป็นกับชีวิต เพราะเป็นของเพื่อ ของเล่น หรือไม่ก็เป็นแพชชั่น ไฮโซไม่น้อยในโลก (รวมทั้งบ้านเราด้วย) อุปถัมภ์พระหรือครูเหมือนสัตว์เลี้ยงหรือของเล่น (ขอภัยที่ใช้คำอย่างนั้น) หลังจากที่เดินตามพระอาจารย์อยู่สักพัก (ขณะเดินตามก็พยายามแสดงตนว่าช่างคุ้นเคย และรู้ใจท่านพระอาจารย์กว่าใครหมด และอาจจะไปนั่งภาวนาอยู่ในสำนักของพระอาจารย์สักสองสามครั้ง) อยู่ๆพวกนี้ก็ออกหนังสือธรรมะ มีการเปิดตัวหนังสืออย่างเอะอะเอิกเกริก โดยอาจมีคนดังบางคนไปเป็นประธาน (เช่นรองนายกรัฐมนตรี หรือไม่ก็ตัวนายกรัฐมนตรีเลยหากติดต่อดี) หนังสือพวกนี้ (ตามที่โฆษณาเกิน) มักขายดี (เมื่อเทียบกับหนังสือประเภทที่คนอย่างผมเขียนขาย) แต่สักพักคนพวกนี้ก็ค่อยๆหายหน้าไป พร้อมกับหนังสือธรรมะแนวแพชชั่นหรือไฮโซสองสามเล่มที่เคยวูบวาบเป็นไฟไหม้ฟางของตน แต่ไม่ต้องห่วงครับ จะมีไฮโซคนใหม่ทำแบบนี้ออกมาเรื่อยๆ คนแล้วคนเล่า นี่คือศาสนาในฐานะของเล่นแก้เหงาของคนบางจำพวก

ศาสนานั้นไม่มีทางจะเป็นเครื่องประดับหรือของเล่นสำหรับไฮโซได้เลย ผมอยากเห็นเด็กๆของเรารู้จักศาสนาอย่างที่เป็
ศาสนาจริงๆตั้งแต่เยาว์วัย ในวันข้างหน้า บางคนอาจเป็นไฮโซก็ไม่
ว่ากัน แต่คนเหล่านี้หากมีฐานทางความคิดเกี่ยวกับศาสนาที่ถูกต้อง

ย่อมจะไม่มีทางเอาศาสนามาเป็นของเล่นหรืองานอดิเรกเพื่อระงับความเหงาของชีวิตที่ว่างเปล่าของตนเช่นไฮโซโดยทั่วไปเลย หวังว่าหนังสือเล่มเล็กๆนี้จะมีส่วนช่วยเรื่องนี้ได้บ้าง แม้จะไม่มากนักก็ตาม◎

สมภาร พรมทา

ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มกราคม ๒๕๕๔

บทที่หนึ่ง

ความหมายและความสำคัญของศาสนา

สมมติว่านักเรียนนับถือศาสนาพุทธ นักเรียนมีเพื่อนร่วมชั้นเรียนอยู่อีกสองคนที่นับถือศาสนาอื่นนอกจากศาสนาพุทธ ขอสมมติว่าคนแรกชื่อสมชายนับถือศาสนาอิสลาม คนที่สองชื่อนิดา นับถือศาสนาคริสต์ การเป็นชาวพุทธทำให้นักเรียนทราบว่าการฆ่าหรือทรมานสัตว์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่การกินพืชไม่ผิดหลักคำสอนของพุทธศาสนา นอกจากนั้นการเป็นชาวพุทธยังทำให้นักเรียนต้องทำตัวให้เหมือนกับชาวพุทธคนอื่นๆ เช่นเมื่อพบเห็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาก็ต้องแสดงความเคารพ เมื่อมีโอกาสก็ทำความดีตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา เช่นใส่บาตรพระสงฆ์ ไปวัดเพื่อฟังเทศน์ หรือร่วมกิจกรรมทางศาสนาในรูปแบบอื่นๆ เช่นบริจาคเงินให้แก่วัด หรือเพื่อการสาธารณกุศลซึ่งพระสงฆ์ท่านแนะนำเป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงสมชาย เพื่อนๆในชั้นเรียนค่อนข้างจะจำเขาได้ดี เพราะเขามีอะไรพิเศษแตกต่างไปจากเพื่อนคนอื่นๆ สมชายไม่รับประทานเนื้อหมู ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะศาสนาอิสลามที่สมชายนับถืออยู่มีหลักคำสอนที่ห้ามการรับประทานอาหารที่ทำจากเนื้อหมู สมชายยังเล่าให้เพื่อนๆในชั้นฟังในบางวันด้วยว่า ผู้ที่นับถือศาสนา

อิสลามต้องสวดมนต์วันละหลายครั้ง อาชีพบางอย่างถือเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับผู้ที่ยึดถือศาสนานี้ เช่นอาชีพการปล่อยเงินกู้เอาดอกเบี้ย

นิตาเองก็มีอะไรหลายอย่างในตัวที่เพื่อนๆเห็นว่าพิเศษ บางวันเธอเล่าให้เพื่อนๆฟังว่าในวันอาทิตย์เธอจะไปโบสถ์เพื่อทำมิสซา เมื่อเพื่อนๆถามว่ามิสซาคืออะไรเธอก็อธิบายสั้นๆว่าเป็นการสวดมนต์ในศาสนาคริสต์ สมชายถามว่าชาวคริสต์สวดมนต์บ่อยเหมือนชาวมุสลิมไหม เธอก็ตอบว่าไม่บ่อย สัปดาห์หนึ่งเธอจะสวดมนต์เฉพาะก็ในวันอาทิตย์เท่านั้น นิตารับประทานอาหารที่ทำจากเนื้อหมูได้ เพราะศาสนาที่เธอยึดถืออยู่ไม่ห้าม ก่อนรับประทานอาหารเธอและครอบครัวจะกล่าวคำขอบคุณพระเจ้าสำหรับอาหารที่ทรงประทานให้

เพื่อนๆหลายคนที่ยึดถือศาสนาพุทธสงสัยว่าทำไมไม่ต้องขอบคุณพระเจ้าด้วย เธอตอบว่าชาวคริสต์เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างทุกสิ่ง ชาวนาเป็นผู้ปลูกข้าวก็จริง แต่ก่อนที่ชาวนาจะปลูกข้าวได้ต้องมีแผ่นดินและปัจจัยอื่นๆสำหรับการปลูกข้าวเสียก่อน พระเจ้าทรงสร้างแผ่นดิน น้ำฝน และพืชพรรณต่างๆ ที่ชาวนาสามารถปลูกข้าวได้ก็เพราะมีเมล็ดพืชที่เรียกว่าข้าวเปลือก มีแผ่นดิน มีน้ำฝน เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้มนุษย์ไม่ได้สร้าง เราอาจพูดว่าธรรมชาติสร้างสิ่งเหล่านี้ แต่สำหรับผู้ที่ยึดถือศาสนาคริสต์ สิ่งเหล่านี้เกิดจากการสร้างของพระเจ้า เมื่อพระเจ้าทรงสร้างสิ่งเหล่านี้ มนุษย์จึงเป็นหนี้บุญคุณของพระเจ้า การกล่าวคำขอบคุณพระเจ้าก่อนรับประทานอาหารก็เพื่อเตือนให้เรานึกถึงพระคุณของพระเจ้านั่นเอง

จากตัวอย่างที่พิจารณากันมานี้ เราจะเห็นว่า แมื่อนักเรียนสามคนนี้จะนับถือศาสนาซึ่งมีชื่อที่แตกต่างกัน แต่ก็มีอะไรหลายอย่าง ที่เหมือนกันในการนับถือศาสนาของนักเรียนทั้งสามคนนี้ อย่างแรกที่สุดคือทุกศาสนาจะมีคำสอน

คำสอนในศาสนามีแหล่งที่มา ๒ แหล่งคือ

(๑) พระศาสดาในศาสนานั้นๆ ยกตัวอย่างเช่นพุทธศาสนากับศาสนาคริสต์ พระพุทธเจ้าคือพระศาสดาของพุทธศาสนา ส่วนพระเยซูเป็นพระศาสดาของศาสนาคริสต์ คำสอนของพุทธศาสนานั้นก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนคำสอนในศาสนาคริสต์ก็คือคำสอนของพระเยซู

(๒) ผู้นำทางศาสนาในศาสนานั้นๆ ศาสนาบางศาสนาเช่นศาสนาฮินดูและศาสนายูดาเยไม่ปรากฏว่ามีพระศาสดาก่อตั้งศาสนาประเภทนี้มักเป็นศาสนาเก่าแก่ซึ่งไม่สามารถสืบสาวได้ว่าใครเป็นผู้ก่อตั้งหรือริเริ่มเป็นคนแรก ศาสนาแบบนี้จะมีผู้นำหลายคน เกิดและมีชีวิตอยู่ไล่เรียงกันมาตามประวัติศาสตร์ ผู้นำทางศาสนาเหล่านี้จะเป็นผู้สอนว่าอะไรคือหลักธรรมในศาสนา ผู้นำบางท่านอาจสอนคำสอนของท่านเอง แต่หลายท่านก็กล่าวว่สิ่งที่ท่านสอนไม่ใช่คำสอนของท่านเอง แต่เป็นคำสอนของพระเจ้า

เนื่องจากพระศาสดาในศาสนาทั้งหลายเป็นมนุษย์ ท่านจึงไม่สามารถมีชีวิตเป็นนิรันดร์ หลังจากผ่านยุคของพระศาสดามาแล้วสาวกหรือสานุศิษย์คนสำคัญในศาสนานั้นๆมักมีบทบาทเป็นผู้อธิบาย ขยายความ หรือตีความคำสอนของพระศาสดาเพิ่มเติม เรื่องนี้เป็นความจำเป็นตามธรรมชาติ พระศาสดาท่านเกิดในยุคสมัยหนึ่ง เกิดในสภาพสังคมแบบหนึ่ง เมื่อท่านสอนคำสอน ท่านก็

สอนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมนั้นๆ เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป สภาพสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย สภาพสังคมใหม่นี้เองที่ทำให้บรรดาสานุศิษย์ของพระศาสดาในยุคถัดมาต้องอธิบายหรือตีความคำสอนทางศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่กำลังเป็นอยู่นั้น ยกตัวอย่างเช่นพระสงฆ์ไทยท่านหนึ่งคือท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านผู้นี้ถือกันว่าเป็นนักคิดทางพุทธศาสนาที่สำคัญท่านหนึ่งของยุคนี้ คำสอนหลายอย่างของท่านพุทธทาสไม่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงๆ เช่นท่านพุทธทาสสอนว่า “ธรรม” ในพุทธศาสนาหมายถึง “กฎธรรมชาติ” เป็นต้น แม้ว่าสิ่งที่ท่านพุทธทาสสอนจะไม่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง แต่ผู้นับถือพุทธศาสนาทั่วไปก็ยอมรับว่าคำสอนของท่านเป็นคำสอนของพุทธศาสนา การที่ท่านพุทธทาสสอนว่าธรรมคือกฎธรรมชาตีก็นำไปใช้ให้คนสมัยนี้ซึ่งคุ้นเคยกับแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติ (ตามที่เรียนกันในวิชาวิทยาศาสตร์) เข้าใจคำว่าธรรมในพุทธศาสนาได้ง่ายนั่นเอง ในศาสนาอื่นๆเช่นศาสนาคริสต์ก็มีสานุศิษย์ในยุคถัดมาอธิบาย ขยายความ และตีความคำสอนของพระเยซูเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยเช่นเดียวกัน

จากที่กล่าวมานี้สรุปความได้ว่าทุกศาสนาต้องมี คำสอน หรือหลักธรรม ในยุคเริ่มแรกคำสอนจะมาจากพระศาสดาหรือผู้นำทางศาสนา ในยุคถัดมาหลักธรรมจะมาจากนักคิดทางศาสนา เมื่อกล่าวถึงคำสอนในทางศาสนาจะหมายเอาคำสอนทั้งหมดตามที่กล่าวมานี้ จะอย่างไรก็ตาม บางครั้งอาจมีปัญหาว่าสิ่งที่คนรุ่นต่อมาอธิบายอาจมีผู้เห็นว่าไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของพระศาสดาหรือปราชญ์รุ่นเก่าแก่ที่สุดของศาสนานั้นๆ ในกรณีเช่นนี้คำสอน

ดั้งเดิมของพระศาสดาหรือของปราชญ์รุ่นเก่าแก่ที่สุดในศาสนานั้นๆ ก็จะได้รับยกค่าว่าเป็นสิ่งสูงสุดเหนือกว่าคำอธิบายหรือการตีความของนักคิดรุ่นต่อๆมา

นอกจาก คำสอน แล้ว สิ่งต่อมาที่สำคัญก็คือ *สิ่งเคารพสูงสุด* ในทางศาสนา นักเรียนสามคนที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นจะได้รับการสั่งสอนว่าอะไรคือสิ่งเคารพสูงสุดในทางศาสนาเหมือนกัน แต่รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งเคารพสูงสุดนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของแต่ละศาสนา สมชายซึ่งนับถือศาสนาอิสลามจะได้รับการสั่งสอนว่าพระอัลเลาะห์คือสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาอิสลาม นิดาซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ก็จะได้รับการอธิบายว่าพระเจ้าซึ่งคัมภีร์ไบเบิลเรียกว่าพระยะโฮวาคือสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาคริสต์ ส่วนตัวนักเรียนเองที่นับถือพุทธศาสนาก็จะได้รับคำอธิบายว่าธรรมคือสิ่งเคารพสูงสุดในพุทธศาสนา

ขอให้สังเกตว่าสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนานี้จะมีความสำคัญหลักๆอยู่ ๒ ประการคือ

(๑) *สิ่งนั้นจะมีความหมายยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์* พระอัลเลาะห์และพระยะโฮวานั้นคือพระผู้เป็นเจ้าของจักรวาล ไม่เพียงแต่ทรงสร้างจักรวาลเท่านั้น พระผู้เป็นเจ้านี้ยังทรงกำหนดความเป็นไปของทุกสิ่งในจักรวาลด้วย มนุษย์ตามคำสอนของศาสนาคริสต์และอิสลามคือสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าของจักรวาลเราสมัยนี้ที่เรียนวิทยาศาสตร์คงคุ้นเคยกับคำว่ากฎธรรมชาติ การที่ฟ้าร้องฝนตกในฤดูฝน ต้นหญ้าแห้งตายในฤดูแล้ง วัวกินหญ้าเป็นอาหาร ในขณะที่คนจะกินอย่างนั้นไม่ได้ ไฮโดรเจนกับออกซิเจนรวมกันกลายเป็นน้ำ เป็นต้น เป็นสิ่งที่มนุษย์เราคู่คุ้นเคยใน

ชีวิตประจำวัน ปราภฏการณเหล่านี้เรามากกล่าวว่าเป็นไปตามกฎเกณฑ์ในธรรมชาติ แต่สำหรับชาวมุสลิมและชาวคริสต์ ปราภฏการณตามที่กล่าวมานี้ดำเนินไปตามการกำหนดของพระเจ้า เป็นเจ้า ธรรมในพุทธศาสนาแม้จะไม่ใช่พระเจ้า ไม่ใช่สิ่งที่สร้างจักรวาล แต่ธรรมก็มีความหมายในฐานะกฎธรรมชาติที่ทุกสิ่งต้องดำเนินไปตาม

วิธีที่จะเข้าใจความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าหรือธรรมอาจทำได้ไม่ยาก นักเรียนเคยสงสัยหรือไม่ว่าทำไมเมื่อเราทำของหลุดจากมือ ของนั้นจึงตกลงสู่พื้น ไม่ลอยขึ้นไปบนท้องฟ้า บางคนอาจตอบว่าเพราะโลกมีแรงดึงดูด นิวตันสามารถอธิบายเรื่องแรงดึงดูดนี้ได้ด้วยทฤษฎีแรงดึงดูดของเขา แต่ถ้าถามต่อไปว่าทำไมโลกจึงมีแรงดึงดูด นิวตันซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ก็ตอบว่าข้อนี้เป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้า มีคำถามมากมายที่เราอาจไม่เคยถามเช่น ทำไมคนเราจึงต้องกินอาหาร ต้องแก่ ต้องเจ็บป่วย และต้องตาย ทำไมเส้นผมจึงเกิดบนศีรษะ ไม่เกิดใต้ฝ่าเท้า ทำไมเราต้องมีสองมือ และแต่ละมือก็มีเพียงห้านิ้วเท่านั้น คำถามเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ตอบยากทั้งสิ้น แต่ถ้ามองจากแง่มุมทางศาสนา เราจะตอบคำถามประเภทนี้ได้ง่ายขึ้น ศาสนาคริสต์และอิสลามตอบว่าปราภฏการณทั้งหมดนั้นเกิดจากการกำหนดของพระเจ้า ส่วนพุทธศาสนาก็ตอบว่าเป็นไปตามกระบวนการของธรรม

(๒) *สิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาจะมีความหมายในฐานะสิ่งที่ผู้นับถือศาสนานั้นๆต้องเคารพยำเกรง* ขอให้สังเกตว่าแม้แต่พระศาสดาในศาสนานั้นๆก็ต้องเคารพยำเกรงสิ่งนี้ด้วย พระเยซูและพระมุฮัมมัดทรงเคารพพระเจ้า ส่วนพระพุทธรูปก็ทรงเคารพธรรม

เมื่อพระศาสดายังต้องเคารพสิ่งเหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องพูดถึงว่าสาวกหรือสานุศิษย์จะต้องเคารพสิ่งเหล่านี้เพียงไร

การที่สิ่งเคารพสูงสุดในแต่ละศาสนาเป็นสิ่งที่ผู้นับถือศาสนานั้นๆ เคารพยำเกรงนี้เป็นเรื่องที่เราต้องระมัดระวัง เมื่อเราต้องกล่าวถึงสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาของเพื่อนเรา เราต้องกล่าวถึงอย่างเคารพและให้เกียรติเสมือนว่าเรากำลังกล่าวถึงสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาของเราเอง เนื่องจากในความเป็นจริงไม่มีใครสามารถพิสูจน์ได้ว่าจริงๆ แล้วสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาใดกันแน่ที่เป็นจริง เพราะศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อซึ่งไม่ต้องการข้อพิสูจน์ ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดในการมองสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาของเพื่อนเราก็คือ มองว่านั่นเป็นเรื่องของความเชื่อ นักเรียนที่เป็นชาวพุทธไม่ควรแย้งหรือล้อเลียนเพื่อนที่นับถือศาสนาคริสต์หรืออิสลามว่าถ้าพระเจ้ามีจริง จะบอกได้ไหมว่าพระเจ้าอยู่ที่ไหนในทางตรงกันข้าม นักเรียนที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนาก็ไม่ควรแย้งหรือล้อเลียนสิ่งเคารพสูงสุดในพุทธศาสนา พระเจ้าและธรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวคริสต์ อิสลาม และพุทธ สิ่งเหล่านี้เรายึดเหนี่ยวด้วยศรัทธา ศรัทธาดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่เราต้องเคารพกันและกัน

นอกเหนือจาก คำสอน และ สิ่งเคารพสูงสุด แล้ว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าสองสิ่งที่กล่าวมาแล้ว สิ่งนี้คือ พระศาสดา หรือ ผู้นำทางศาสนา เพื่อให้การทำความเข้าใจเรื่องนี้ง่ายขึ้น เราจะพิจารณาพระศาสดาในสามศาสนา คือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม

พระพุทธรูปเจ้าคือพระศาสดาของศาสนาพุทธ พระเยซูคือพระ

ศาสดาของศาสนาคริสต์ ส่วนพระมุฮัมมัดเป็นพระศาสดาของศาสนาอิสลาม ข้อมูลนี้เราทุกคนทราบกันดี ขอให้สังเกตว่า แม้ว่าสามท่านนี้จะมีสถานะเป็นพระศาสดาเหมือนกัน แต่ความรู้สึกที่ผู้นับถือสามศาสนานี้มีต่อพระศาสดาของตนก็ไม่เหมือนกัน

ขอเริ่มที่พระเยซูก่อน ในคัมภีร์ไบเบิลซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนาคริสต์มีข้อความที่เล่าเรื่องชีวประวัติและการเผยแพร่ธรรมของพระเยซูจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าตามความเชื่อของศาสนาคริสต์พระเยซูแม้จะเป็นคนธรรมดาเหมือนคนทั่วไป แต่จริงๆแล้วท่านไม่ใช่คนอย่างเรา ยกตัวอย่างเช่น พระเยซูประสูติจากครรภ์ของมารดาซึ่งเป็นหญิงพรหมจารี (คือเป็นสาวโสด มิได้มีความสัมพันธ์ทางเพศกับชาย) หลังจากที่เสียชีวิตเพราะถูกตรึงกางเขน ท่านก็กลับฟื้นคืนมีชีวิตรีกครั้ง การที่ท่านสามารถมีปาฏิหาริย์เหนือคนธรรมดาทั่วไปเช่นนี้ได้เพราะท่านเป็นบุคคลพิเศษ ศาสนาคริสต์เชื่อว่าท่านเป็นบุตรของพระเจ้า เป็นผู้ที่พระเจ้าทรงส่งลงมาเกิดเพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติให้พ้นจากความทุกข์อันเกิดจากการไม่รู้จักวิธีใช้ชีวิตที่ถูกต้อง

ความเป็นศาสนิกชนในศาสนาคริสต์มีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากชีวประวัติและเรื่องเล่าต่างๆเกี่ยวกับพระเยซูตามที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล กล่าวง่ายๆก็คือ การเป็นชาวคริสต์มีความหมายว่าเราจะต้องเชื่อว่าพระเยซูไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่เป็นผู้ที่พระเจ้าทรงส่งลงมาในฐานะตัวแทนของพระองค์ เราไม่สามารถติดต่อสื่อสารกับพระเจ้าได้โดยตรง นอกจากสื่อสารผ่านพระเยซู ถ้าไม่เชื่อเรื่องนี้ ความเชื่ออื่นๆก็จะสั่นคลอนไม่มั่นคงไปด้วย

พระมุฮัมมัดประกาศตนเองชัดว่าท่านเป็นมนุษย์ ท่านก็เหมือน

กับเราทั่วไปคือแต่งงานมีภรรยา ประกอบธุรกิจ และดำเนินชีวิตเหมือนคนปกติทั่วไป แต่ที่ท่านต่างจากเราก็คือตรงที่ท่านได้รับเลือกจากพระเจ้าให้เป็นตัวแทนของพระองค์ในการนำเอาคำสอนอันดีงามของพระเจ้ามาเผยแพร่ พระเจ้าในศาสนาอิสลามนั่นก็คือพระเจ้าองค์เดียวกันกับที่ชาวคริสต์นับถือ แต่เรียกคนละชื่อเท่านั้น พระมุฮัมมัดคล้ายกับพระเยซูตรงที่เป็นตัวแทนของพระเจ้าในการนำเอาคำสอนของพระองค์มาให้มนุษย์รู้จัก แต่ต่างกันตรงที่พระมุฮัมมัดไม่ใช่บุตรของพระเจ้า ไม่ใช่บุคคลพิเศษเหนือกว่าคนทั่วไป

การที่ศาสนาอิสลามเชื่อว่าพระศาสดามุฮัมมัดเป็นคนธรรมดา ทำให้ศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอิสลามมองภาพพระศาสดาของตนแตกต่างไปจากชาวคริสต์ ชาวคริสต์มองว่าพระเยซูเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้า เดิมทีพระเยซูรวมเป็นส่วนหนึ่งอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์ การมาปรากฏตนในโลกของท่านเป็นเพียงการมาชั่วคราวเพื่อสั่งสอนศีลธรรมแก่มนุษย์เท่านั้น เพราะโลกไม่ใช่สถานที่อยู่ของท่าน สถานที่อยู่ของท่านคือสวรรค์ แต่สำหรับชาวมุสลิม พระมุฮัมมัดเป็นมนุษย์เหมือนเรา ที่เราเคารพท่านไม่ใช่เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้า เราเคารพท่านเพราะท่านเป็นบุคคลที่ได้รับเลือกจากพระเจ้าให้นำเอาความดีงามต่างๆ มาสอนมนุษย์ เมื่อพระศาสดามุฮัมมัดเสียชีวิต ร่างกายและวิญญาณของท่านไม่เหลืออยู่แล้วในโลกนี้ แต่ตัวท่านในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์แก่มนุษยชาติจะดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ในขณะที่ชาวคริสต์เชื่อว่าเวลานี้พระเยซูยังคงอยู่บนสวรรค์ ชาวมุสลิมกลับเชื่อว่าพระศาสดาของตนไม่มีตัวตนอยู่แล้ว สิ่งที่เหลืออยู่คือความดีงามของท่าน ไม่ใช่ตัวท่านในรูปของเทพเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างใด

อย่างหนึ่ง

พระพุทธรูปเจ้าในทัศนะของชาวพุทธมีลักษณะเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร มากกว่าที่จะเป็นพระศาสดา เมื่อเทียบกับพระเยซูและพระมุฮัมมัดแล้ว พระพุทธรูปเจ้าดูจะมีน้ำหนักของความเป็นผู้ที่สานุศิษย์หรือสาวกต้องเคารพยำเกรงน้อยกว่ามาก พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า อย่าเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงเพราะว่าสิ่งนั้นศาสดาของเราบอกว่าเป็นความจริง สำหรับชาวพุทธ แม้ว่าสิ่งนี้สิ่งนั้นพระพุทธรูปเองจะตรัสว่าเป็นความจริงก็ต้องพิจารณาให้รอบคอบด้วยปัญญาก่อนที่จะเชื่อ แม้ในการปกครองสงฆ์ก็ทรงให้อำนาจแก่สงฆ์ที่จะบริหารงานกันเอง ทรงทำหน้าที่เป็นประมุขในแง่ของครูหรือกัลยาณมิตรอันเป็นที่เคารพรักเท่านั้น ถ้าจะเปรียบเทียบให้เข้าใจง่ายก็เหมือนกับการที่ครูปล่อยให้ นักเรียนในชั้นบริหารงานดูแลกันเองโดยมีครูเป็นที่ปรึกษาเท่านั้น หลายครั้งที่มิได้มีผู้เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์แล้วเฝ้าติดตามพระองค์ด้วยความชื่นชมก็ทรงตั้งคำถามว่าการทำเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ความยึดมั่นในศาสดา ศาสนาพุทธถือว่าเป็นความมมงาย

ที่กล่าวนี้ไม่ได้หมายความว่าพุทธศาสนาสอนว่าพระศาสดาไม่มีความสำคัญ พระศาสดานั้นสำคัญแน่ แต่สำคัญในฐานะครูผู้บอกทางให้ศิษย์เดินไป ศิษย์ที่ยึดมั่นในครูแล้วไม่ยอมเดินทางไปตามแผนที่ที่ครูชี้บอกย่อมไม่อาจบรรลุถึงปลายทางที่ประสงค์ได้ การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาก็เหมือนกับการเดินทางโดยมีนิพพานซึ่งได้แก่ความพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายรออยู่ข้างหน้า พระพุทธรูปเจ้าเปรียบเสมือนคนที่เคยเดินทางไปถึงที่หมายแล้วกลับมาเขียนแผนที่บอกให้คนอื่นๆเดินไปบ้าง ในการเดินไปนี้ แต่ละคนต้องไป

เอง พระองค์จะไม่ไปด้วย แต่จะทรงทำหน้าที่แนะนำแผนที่และอธิบายรายละเอียดต่างๆเกี่ยวกับการเดินทางก่อน ถ้าใครเดินทางไปตลอดรอดฝั่ง ก็ถือเป็นความสำเร็จของผู้นั้น หากล้มเหลวก็เป็นเพราะเขาอีกเช่นกัน พุทธศาสนาสอนว่าตนเป็นที่พึ่งของตน พระศาสดาไม่อาจเป็นที่พึ่งของเราได้

ศาสนาเป็นเรื่องของชีวิต เป็นเรื่องจริงจัง ความรู้อย่างเราสามารถศึกษาค้นคว้าเสมือนหนึ่งการเล่นเกมได้ ยกตัวอย่างเช่น วิทยาศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ไม่เชื่อเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่ก็มีนักวิทยาศาสตร์จำนวนไม่น้อยทั้งในบ้านเราและต่างประเทศที่เชื่อเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ไม่ได้เช่น นรก สวรรค์ พระเจ้า ชาติน้ำ พลังจิตที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่ไม่จำเป็นต้องเอาชีวิตทั้งหมดอุทิศให้ นักวิทยาศาสตร์ไม่น้อยเป็นนักวิทยาศาสตร์เพราะอาชีพ เมื่ออยู่ในห้องทดลอง เขาอาจคิดแบบนักวิทยาศาสตร์ แต่เมื่อออกจากห้องทดลองกลับบ้าน เขาคือมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งที่ยังมีความกลัว ความต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เมื่ออยู่บ้านเป็นคนธรรมดา นักวิทยาศาสตร์ก็อาจไปวัด ไปฟังเทศน์ เมื่อชีวิตมีปัญหาและปัญหานั้นไม่อาจแก้ได้ด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เขาก็อาจหันไปพึ่งสิ่งอื่นที่ขัดแย้งกับวิทยาศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น นักวิทยาศาสตร์บางคนถูกป่วยหนัก หมอบอกไม่มีทางรักษา เมื่อพึ่งวิชาแพทย์ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ไม่ได้ เขาก็อาจไปพึ่งสิ่งอื่นเช่น โสยศาสตร์หรือศาสนา ทั้งที่รู้ว่าสิ่งเหล่านี้ถ้ามองจากแง่มุมของวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเหลวไหล

แต่การนับถือศาสนาจะทำเหมือนการเล่นเกมไม่ได้ ศาสนาเป็นเรื่องจริงจัง เมื่อไปวัดหรือโบสถ์หรือสุเหร่า พระสงฆ์หรือผู้สอน

ศาสนาจะบอกเราว่าเราควรใช้ชีวิตอย่างไร เมื่อกลับบ้านแล้ว สิ่งนั้นจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คนที่ศึกษาศาสนาแบบเล่นเกม คืออ่านหนังสือที่อธิบายคำสอนในศาสนาต่างๆ มากมายและสามารถเล่าให้คนอื่นฟังได้ว่าศาสนานี้สอนว่าอย่างไร ศาสนานั้นสอนว่าอย่างไร โดยที่ตัวเองไม่สนใจจะปฏิบัติตาม ไม่ถือว่าเป็นคนมีศาสนา

คนที่ศึกษาศาสนาอย่างเอาชีวิตเข้าสัมผัสกับศาสนาเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นผู้ที่นับถือศาสนาหรือมีศาสนาจริง ขอให้นักเรียนสังเกตว่า หากนักเรียนเป็นชาวพุทธ ในตอนเช้าหากมีเวลาเช่นเป็นวันหยุดราชการ พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของนักเรียนอาจชวนให้นักเรียนตื่นแต่เช้าเพื่อใส่บาตรพระสงฆ์ การใส่บาตรพระสงฆ์นี้เป็นธรรมเนียมของชาวพุทธ เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความเชื่ออย่างจริงจังว่านี่คือการทำบุญ การใส่บาตรไม่ใช่เรื่องการทำเล่นๆ เพื่อความสนุกสนาน แต่เป็นเรื่องจริงจัง พระสงฆ์ที่เราใส่บาตรให้ท่านนั้นเดิมท่านก็เป็นชาวบ้านธรรมดาเหมือนเรา แต่วันหนึ่งท่านมาบวช การบวชเป็นพิธีกรรม เป็นเรื่องจริงจัง เมื่อบวชแล้วชีวิตของคนผู้นั้นจะเปลี่ยนไป ชีวิตพระสงฆ์เป็นเรื่องจริงจัง ไม่ใช่เรื่องของการสมมติเล่นๆ

สรุปความว่า อะไรก็ตามแต่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาแล้วแต่เป็นเรื่องจริงจังทั้งสิ้น ความเชื่อเรื่องพระเจ้า เรื่องชีวิตหลังความตาย เรื่องนรก สวรรค์ นิพพาน ตามที่ศาสนาต่างๆ สอนแล้วแต่เป็นเรื่องจริงจัง เป็นเรื่องที่คุณนับถือศาสนานั้นๆ ต้องเชื่อถือหรือศรัทธาอย่างแท้จริง

การที่ความเชื่อทางศาสนามีน้ำหนักมากดังที่กล่าวมาแล้วนี้มี

หลายสาเหตุ แต่สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือการที่กิจกรรมทางศาสนานั้นเกิดในชุมชน กิจกรรมทางศาสนาเป็นกิจกรรมของชุมชน เมื่อเป็นกิจกรรมของชุมชนก็เลยเป็นเรื่องที่มีพลังเพราะเป็นความเชื่อร่วมของมหาชน นักจิตวิทยาเชื่อว่าเมื่ออยู่ท่ามกลางฝูงชนจำนวนมาก เราจะมีความรู้สึกเอนเอียงไปกับฝูงชน นักเรียนคงเคยเห็นภาพคนจำนวนมากชุมนุมกันสวดมนต์ หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ดังเช่นพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมที่จัดกันรอบแท่งหินสีดำในนครเมกกะ หรือพิธีมิสซาใหญ่ของชาวคริสต์ซึ่งจัดที่นครวาติกัน หรือ แม้แต่การชุมนุมกันสวดมนต์เวียนเทียนของชาวพุทธในประเทศไทยในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเช่นวันวิสาขบูชา บรรยากาศทางศาสนาเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสามารถโน้มน้าวความรู้สึกของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ให้เกิดความรู้สึกศรัทธา ปิติ ต็มตัวอย่างยากที่จะบรรยาย เราต้องอยู่ในเหตุการณ์นั่นเองจึงจะเข้าใจได้ว่าทำไมคนบางคนเมื่ออยู่ระหว่างประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพร้อมกับมหาชน เขาจึงน้ำตาคลอด้วยความปิติเช่นนั้น

บรรยากาศทางศาสนานี้อาจมองได้สองทาง คือในทางดีก็ได้ ในทางเสียก็ได้ ทางเสียที่พบก็คือหากว่าบรรยากาศทางศาสนานั้นถูกใช้โดยผู้นำทางศาสนาไปในทางที่ผิดก็อาจเป็นผลเสียได้ ดังกรณีสงครามระหว่างศาสนาที่เคยเกิดหลายครั้งในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ในปัจจุบันก็มักมีข่าวในประเทศตะวันตกบางประเทศว่ามีกลุ่มชนคลั่งศาสนาพากันฆ่าตัวตายหมู่ โดยเข้าใจว่าการกระทำเช่นนั้นจะทำให้ตนเองได้พบความสุขอันเป็นนิรันดร์ในโลกหน้า ก่อนตายคนเหล่านี้มักชุมนุมกันแล้วประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่าง แล้วผู้นำศาสนาก็จะใช้บรรยากาศทางศาสนานั้นโน้มน้าว

ให้คนเหล่านั้นฆ่าตัวตายไปพร้อมๆกับผู้นำศาสนา

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารวมๆแล้ว บรรยากาศทางศาสนาก็มีผลดีมากกว่า เพราะบรรยากาศทางศาสนานี้เองที่ทำให้ผู้นับถือศาสนา รู้สึกว่าตนเองไม่ได้โดดเดี่ยว แต่มีมิตร มีเพื่อน มีชุมชนทางศาสนาที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ ในชนบท คนแก่ในหมู่บ้านจะไปรวมกันที่วัดในวันพระเพื่อถือศีล การได้อยู่รวมกันเช่นนี้เป็นผลดีสำหรับผู้สูงอายุเหล่านั้นมาก คนแก่มักมีปัญหาทางจิตใจเพราะรู้สึกว่าเหว่ ยิ่งหากลูกหลานต่างก็มุงทำงานไม่มีเวลาสนใจ ท่านเหล่านี้ก็ยิ่งว่าเหว่มากเป็นหลายเท่า การได้รวมกันถือศีลภาวนา พูดคุยปรับทุกข์กันช่วยให้คนชราเหล่านี้รู้สึกว่าตนเองยังมีเพื่อน มีสังคม นี่คือตัวอย่างของผลทางดีของบรรยากาศทางศาสนา

ศาสนาแต่ละศาสนาจะมีชุมชนทางศาสนาแบบเฉพาะของตนเอง ชุมชนทางศาสนาในที่นี้หมายความถึงการที่คนซึ่งนับถือศาสนาเดียวกันได้อยู่ร่วมกันและทำกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน ในเมืองใหญ่ๆอย่างเช่นกรุงเทพมหานคร เราอาจมองเห็นชุมชนทางศาสนาไม่ชัดเจนเหมือนต่างจังหวัด เพราะชีวิตของคนเมืองค่อนข้างห่างไกลจากศาสนามากกว่าคนในชนบท เมื่อเดินทางไปในชนบท นักเรียนจะเห็นความเป็นชุมชนทางศาสนาได้เป็นอย่างดี คนชนบทที่นับถือพุทธศาสนาจะตื่นนอนแต่เช้าเพื่อรอใส่บาตรพระสงฆ์ที่เดินเรียงแถวมาตามหนทางอย่างสงบเสงี่ยมนำเลื่อมใสภาพพระสงฆ์ที่เดินเรียงแถวกันออกมาจากวัดในยามเช้าผ่านทุ่งข้าวสีเขียวขจีดูเป็นภาพที่งดงามอย่างยิ่ง และภาพของชาวบ้านที่นุ่งยองๆไหว้พระสงฆ์สามเณรด้วยความเคารพศรัทธาก่อนจะลุกขึ้นตักข้าวใส่ลงไปใส่บาตรให้ท่านนั้นก็เป็นภาพที่งดงามอย่างยิ่งเช่นกัน

ในชนบทภาคใต้ของบ้านเรา นักเรียนก็จะเห็นหมู่บ้านซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม ในชุมชนเช่นนี้เราก็จะได้สัมผัสบรรยากาศของความเป็นชุมชนทางศาสนาด้วยเช่นกัน ภาพของชาวบ้านที่ชุมนุมกันที่สุเหร่าเพื่อประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาอิสลามอย่างพร้อมเพรียงกันด้วยสีหน้าที่เบิกบานนั้นก็คือภาพที่งดงาม ความงดงามเช่นนี้เราจะพบได้ชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์เช่นกัน

แม้ว่าชีวิตของคนในเมืองจะไม่เอื้อให้ได้อยู่ใกล้ชิดศาสนาเหมือนคนในต่างจังหวัด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าในเมืองใหญ่ๆจะไม่มีชุมชนทางศาสนา ในกรุงเทพฯเองเราจะเห็นชาวบ้านใส่บาตรพระสงฆ์ในตอนเช้าๆขณะที่นักเรียนกำลังออกจากบ้านเพื่อมาโรงเรียน ในกรุงเทพฯมีโบสถ์ของศาสนาคริสต์และสุเหร่าของศาสนาอิสลามอยู่มากมาย ภายในศาสนสถานเหล่านี้หากนักเรียนได้มีโอกาสเข้าไปเยี่ยมชมก็จะเห็นชาวบ้านมาชุมนุมกันประกอบพิธีทางศาสนาอย่างน่าเลื่อมใสเช่นเดียวกัน

นักปราชญ์ชาวจีนท่านหนึ่งคือขงจื้อเคยกล่าวเอาไว้ว่า *มนุษย์ต้องการสังคม หากอยู่นอกสังคม เราจะไม่มีทางพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่เจริญแล้วได้เลย* ทศนะของปราชญ์จีนท่านนี้มีนักวิชาการทางสังคมวิทยาจำนวนมากเห็นด้วย นักเรียนลองนึกง่ายๆก็ได้ว่า สมมติว่าวันนี้ขณะที่กำลังนั่งเรียนหนังสืออยู่ นักเรียนเกิดปวดท้องขึ้นอย่างกระทันหันเพราะอาหารกลางวันเป็นพิษ เพื่อนๆและคุณครูช่วยกันพยายามให้นักเรียนกิน ผ่านไปสักราวครึ่งชั่วโมงอาการปวดท้องอย่างแรงนั้นก็ค่อยๆทุเลาลง กรณีนี้นักเรียนจะเห็นว่า หากไม่มียาแก้ปวดท้องวางขายตามท้องตลาด นักเรียนอาจปวดท้องจนเสียชีวิตก็ได้ ถ้ามว่ายาแก้ปวดท้องนี้มาจากไหน

คำตอบคือยานี้เป็นผลของการคิดค้นมาอย่างยาวนานของมนุษย์หลายชั่วคน มองจากแง่นี้นักเรียนก็เป็นหนี้บุญคุณคนที่คิดค้นยาแก้ปวดท้องเหล่านั้น

ไม่เพียงแต่เรื่องยานี้เท่านั้น ชีวิตของเราแทบทั้งหมดอาจพูดได้ว่าต้องพึ่งพาคนอื่นแทบทั้งสิ้น นักเรียนเดินทางมาโรงเรียนโดยทางรถยนต์ รถยนต์นี้นักเรียนไม่ใช่คนคิดสร้างขึ้นมาเอง เสื้อผ้า รองเท้า หนังสือ ปากกา สมุด และอะไรอีกมากมายล้วนแล้วแต่เป็นผลงานร่วมของมนุษย์ในสังคมทั้งสิ้น หากเราอยู่คนเดียวกลางป่า เราจะไม่ได้รับความสะดวกสบายเช่นนี้ การอยู่ในสังคมจึงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายแก่เรา และที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ ในสังคมเท่านั้นที่เราสามารถได้รับการศึกษา เราจะเป็นคนฉลาด เป็นคนที่สมบูรณ์ เป็นคนที่รู้จักแสวงหาความสุขและปัญญา ก็ด้วยการอยู่ในสังคมเท่านั้น อยู่คนเดียวโดดเดี่ยวเราจะไม่มีความรู้สิ่งเหล่านี้

เพื่อให้เข้าใจว่าสังคมหรือเพื่อนบ้านสำคัญอย่างไร ให้นักเรียนลองจินตนาการดูเล่นๆก็ได้ว่า สมมติว่าวันหนึ่งนักเรียนตื่นนอนขึ้นแล้วพบว่าคนทั้งกรุงเทพฯหายไปหมด เหลือเพียงนักเรียนคนเดียว เมื่อออกจากบ้านมาที่โรงเรียนก็ไม่พบใครนอกจากโรงเรียนที่ว่างเปล่า นักเรียนไม่รู้จะทำอะไรเลยเดินไปที่ศูนย์การค้าแห่งหนึ่งที่นักเรียนชอบไปเที่ยว ที่นี่ก็ไม่มีใครอีกเช่นกัน นักเรียนเดินเข้าร้านนั้นออกร้านนี้ อยากได้อะไรก็หยิบเอาได้ แรกๆนักเรียนอาจสนุก แต่เมื่อผ่านไปสักพักนักเรียนจะเริ่มรู้สึกว่สิ่งเหล่านี้ไม่มีความหมายอะไรเลย อาหารที่อร่อยๆ ไม่มีความหมายเมื่อต้องกินอยู่คนเดียว เสื้อผ้าสวยๆ นาฬิกา กระเป๋า และของใช้ราคาแพง

อื่นๆก็ไม่มีความหมายถ้าเราต้องอยู่คนเดียว สรุปความคือ บ้านหลังใหญ่แต่ว่างเปล่าจะไม่มีความหมาย เมืองใหญ่ที่ว่างเปล่านั้นก็ไม่มี ความหมาย ชนบทที่งดงามแต่ร้างผู้คนก็ไม่มีความหมาย สิ่งเหล่านี้ จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีคนอื่นร่วมอยู่ในสังคมกับเราเท่านั้น เรา จะรู้คุณค่าของเพื่อนร่วมโลกก็ต่อเมื่อเราต้องอยู่โดดเดี่ยวคนเดียว อย่างในตัวอย่างสมมติข้างต้นนั้น

การอยู่ในสังคมนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่เราในเรื่องของการ เรียนรู้วิชาการทั่วไปแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่เราในเรื่องการเรียนรู้ คุณธรรมด้วย การจะมีชีวิตที่เป็นสุขนั้นนักเรียนต้องมีความรู้ ควบคู่ไปกับคุณธรรม การมีคุณธรรมก็เหมือนกับการมีความรู้ที่ กล่าวมาแล้ว คือเราต้องอยู่ในสังคมหรือชุมชน เราจึงจะสามารถ พัฒนาคุณธรรมขึ้นมาได้ การอยู่คนเดียวโดดเดี่ยวอาจเป็นไปได้ที่ จะมีคุณธรรม แต่การอยู่ในสังคมจะช่วยให้การพัฒนาคุณธรรม ดำเนินไปอย่างรวดเร็วเพราะมีกรอบหรือแบบแผนทางจริยธรรม สำหรับให้เราดูเป็นแบบอย่าง กรอบทางจริยธรรมที่สำคัญในสังคม ก็คือศาสนา สถาบันศาสนาจะทำหน้าที่หล่อหลอมเราให้มีคุณธรรม

เมื่อเรายังเป็นเด็ก ยังไม่รู้ว่าอะไรคือความดี พ่อแม่หรือปู่ย่าตา ยายของเราจะค่อยๆแนะนำว่าสิ่งนี้สิ่งนั้นคือความดี ท่านอาจสอน ให้เราไหว้พระ ทำบุญตักบาตร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนรอบข้าง และ พาเราไปร่วมพิธีทางศาสนา ประสบการณ์เหล่านี้จะค่อยๆสอนให้ เราเรียนรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดีงาม การเรียนรู้ในแง่หนึ่งก็คือการ เลียนแบบสิ่งที่คนอื่น ๆ ได้กระทำไว้ดีแล้ว วิชาคณิตศาสตร์ที่เรา เรียนกันในโรงเรียนนั้นก็คือวิชาที่นักคณิตศาสตร์ทั้งหลายได้คิดค้น ไว้ การเรียนรู้คณิตศาสตร์ก็คือการเลียนแบบความคิดของคน

เหล่านั้น วิชาภาษาไทยก็เหมือนกัน การเรียนรู้วิชาภาษาไทยก็คือ การเลียนแบบการใช้ภาษาที่ปราชญ์ทางภาษาได้คิดค้นขึ้นไว้ในฐานะ แบบอย่างที่ดีงามทางภาษา การเรียนรู้คุณธรรมก็คือการเลียนแบบ การกระทำที่ดีงามของคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคนที่เราใกล้ชิด เช่นพ่อแม่

สังคมที่มีศาสนามีส่วนช่วยให้ครอบครัวอยู่กันอย่างมีความสุข พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ไปวัด ไปโบสถ์ หรือไปสุเหร่า จะซึมซับเอา ความดีงามทางศาสนาไว้ในชีวิต เมื่ออยู่กับลูกหลาน ความดีงาม ทางศาสนานั้นจะถูกถ่ายทอดไปยังเยาวชนโดยไม่รู้ตัว การ ถ่ายทอดความดีงามอย่างเป็นธรรมชาติเช่นนี้จะมีผลจริงจิ่งต่อชีวิต ของเด็กมากกว่าการสอนด้วยวาจาเพียงอย่างเดียว ดังนั้นเมื่อมี โอกาส หากพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ชวนให้ไปวัด โบสถ์ หรือสุเหร่า นักเรียนควรไปและควรถือว่านี้คือโอกาสอันดีงามที่จะได้สัมผัส ชีวิตทางศาสนาซึ่งจะมีผลอันลึกซึ้งต่อชีวิตของนักเรียนทั้งในวันนี้ และวันหน้า

คนจำนวนไม่น้อยอาจสงสัยว่าศาสนาสำคัญอย่างไร คำตอบ ขึ้นอยู่กับว่าเรามองว่าศาสนาคืออะไร การอธิบายว่าสิ่งใดก็ตามแต่ สำคัญเราต้องอธิบายว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์ต่อชีวิตของคนเราอย่างไร เมื่อแพทย์ต้องการโน้มน้าวใจคนไข้ว่าอาหารชนิดนี้สำคัญต่อคนไข้ สิ่งที่แพทย์ต้องกระทำก็คืออธิบายว่า หากขาดอาหารชนิดนี้ชีวิต ของคนไข้จะเป็นอย่างไร ในทำนองเดียวกัน หากเราต้องการทราบ ว่าศาสนาสำคัญอย่างไรต่อชีวิตเรา เราต้องตั้งคำถามในเบื้องต้นว่า *หากขาดศาสนา ชีวิตเราจะเป็นอย่างไ*

สมมติว่าเราไปถามคนสามคนว่าศาสนาสำคัญอย่างไร คนแรก

เป็นแม่ค้าขายผักในตลาดสด คนที่สองเป็นนายธนาคาร ส่วนคนที่สามเป็นอาจารย์สอนวิชาศาสนาในมหาวิทยาลัย สำหรับแม่ค้าขายผักในตลาด สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดในชีวิตของเธอคือเงิน เธอทำงานหนักเพื่อเงิน และเงินนี้ก็ไม่ใช่เพื่อใคร แต่เพื่อลูกหลายคนของเธอที่เธอมีหน้าที่ต้องส่งเสียให้เรียนหนังสือ ศาสนาเป็นเรื่องไกลตัวสำหรับเธอ ดังนั้นแม้ไม่มีศาสนาเธอก็คิดว่าไม่เป็นไร แต่ถ้าไม่มีเงิน เรื่องนี้จะเป็นเรื่องใหญ่ทันที กล่าวง่าย ๆ ก็คือเธอคิดว่าเงินสำคัญกว่าศาสนามาก

คนที่สองคือนายธนาคาร แม้ว่าเขาไม่ต้องดิ้นรนมากเหมือนคนแรก แต่เนื่องจากชีวิตเขาวนเวียนอยู่กับเรื่องเงินทองเสียเป็นส่วนใหญ่ เขาจึงเห็นคล้ายกับคนแรกว่าเงินเป็นเรื่องสำคัญสำหรับชีวิต ไม่เพียงแต่ชีวิตเขาคนเดียวเท่านั้น แต่ชีวิตของคนทั้งโลก เขาเคยเห็นลูกหนี้ธนาคารถูกยึดบ้านเพราะไม่มีเงินส่งธนาคาร นี่คือความสำคัญของเงิน ไม่มีศาสนาเราไม่ตาย แต่ถ้าไม่มีเงินเราอยู่ไม่ได้

คนที่สามมีความเห็นต่างไปจากสองคนแรก เนื่องจากเขาเป็นอาจารย์ที่สมถะ ไม่สนใจเรื่องเงินเท่ากับเรื่องวิชาความรู้ เขายอมรับว่าเงินมีความสำคัญเพราะหากไม่มีเงินเราก็อยู่ไม่ได้ แต่เงินก็ไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิต ยังมีหลายเรื่องสำคัญกว่าเงินเช่นเรื่องศาสนา เขายกตัวอย่างว่าพระพุทธเจ้าเดิมนั้นทรงเป็นเจ้าชายอยู่ในปราสาทสามฤดูแวดล้อมด้วยนางสนมที่ล้วนแต่งดงามและสิ่งปรนเปรอชนิดดีเลิศต่าง ๆ นานา แต่ท่านก็ทรงละสิ่งเหล่านี้มาแสวงหาสัจธรรม นี่แสดงว่าเงินทองไม่มีความสำคัญเลยสำหรับชีวิตของพระองค์ ไม่เพียงแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น พระศาสดาใน

ศาสนาอื่นๆเช่นพระเยซู พระมุฮัมมัด ก็ล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่เงินทั้งสิ้น พระเยซูเคยกล่าวด้วยซ้ำไปว่า ศาสนาสำคัญกว่าอาหาร คนไม่มีอาหารกินก็แค่ตาย แต่คนที่ขาดศาสนาจะมีชีวิตที่มีดม่นซึ่งเป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องความตายมาก

นักเรียนคิดอย่างไรกับคำตอบจากคนสามคนที่กล่าวมาแล้วนี้ แม่ค้าในตลาดสดกับนายธนาคารคิดว่าเงินสำคัญกว่าศาสนา ข้อนี้เป็นความจริงหรือไม่ ครูสอนวิชาศาสนาคิดว่าศาสนาสำคัญกว่าเงิน ข้อนี้เป็นความจริงหรือไม่ นักเรียนต้องตอบคำถามนี้ด้วยตัวเอง แต่การจะตอบคำถามข้างต้นนี้ได้ด้วยตัวเอง เราคงต้องดูบางเรื่องประกอบ นักเรียนเคยคิดไหมว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงละทิ้งชีวิตที่แสนจะสะดวกสบายในพระราชวังมารอนแรมอยู่กลางป่าเพื่อแสวงหาสัจธรรม ถ้าเราเข้าใจเรื่องนี้ได้ เราก็จะเข้าใจได้เองว่าทำไมศาสนาจึงสำคัญในทัศนะของพระพุทธองค์

ชีวิตของคนเรานั้นมีรายละเอียดต่างกัน การพิจารณารายละเอียดที่ว่าจะช่วยให้เราเข้าใจคนผู้นั้นดีขึ้น แม่ค้าขายผักมีเรื่องที่ต้องคิดเฉพาะหน้าคือทำอย่างไรจึงจะมีเงินค่าเทอมลูก การที่เธอต้องคิดเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่อาจทำให้ดูเหมือนว่าเรื่องอื่นไม่สำคัญ แต่จริงๆแล้วไม่ใช่ สมมติว่าวันหนึ่งเธอค้าขายจนร่ำรวยไม่มีปัญหาเรื่องเงินอีกต่อไปแล้ว ถามว่าในภาวะเช่นนี้เราจะพูดได้ไหมว่า ชีวิตเธอสมบูรณ์แบบแล้ว คำตอบคือไม่น่าจะใช่ นักเรียนคงเคยเห็นคนรวยๆจำนวนมากหันไปหาศาสนาหรือไม่ก็ไสยศาสตร์ นี่คือตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเงินทองไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิต เพราะหากว่าเงินทองคือทั้งหมดของชีวิต คนรวยก็น่าจะเป็นคนที่ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว

พระพุทธเจ้าสมัยที่ยังทรงเป็นเจ้าชายลัทธัตถะน่าจะพูดได้ว่าเป็นบุคคลที่ร่ำรวยที่สุดคนหนึ่งของโลก แรกทีเดียวท่านก็เหมือนมหาเศรษฐีหรือมหाराชาทั้งหลายคือสนุกสนานกับการใช้ชีวิตอันร่ำรวยนั้น แต่แล้ววันหนึ่งท่านก็เริ่มเรียนรู้ว่า ชีวิตที่สนุกสนานไปวันๆนั้นเป็นชีวิตที่ว่างเปล่า นี่คือจุดเริ่มต้นของการหันเหชีวิตของพระองค์มาสู่สิ่งใหม่คือสังขารม คนรวยมากๆนั้นหลังจากสนุกสนานกับการจับจ่ายเงินทองอยู่ระยะหนึ่งก็จะเริ่มรู้สึกว่าการที่กินที่นอน อาหารที่ดีที่สุดแพงที่สุดก็เคยกินแล้ว บ้านที่ใหญ่โตมโหฬารที่สุดก็เคยอยู่มาแล้ว รถยนต์ราคาแพงลิบลิ่วก็เคยนั่งมาแล้ว แต่ก็ยังรู้สึกว่าความสุขอันเกิดจากสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ความสุขที่สุด

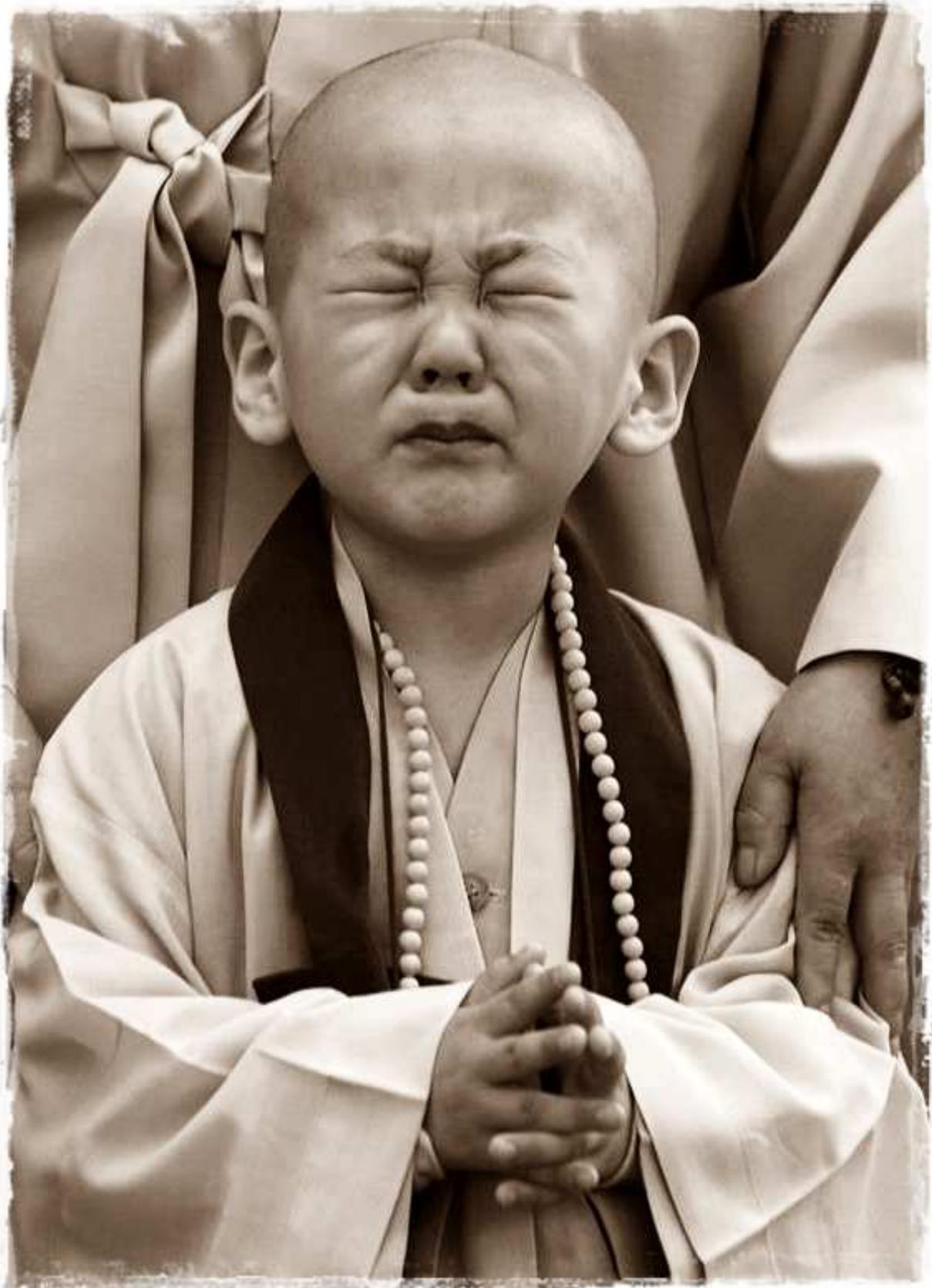
คนรวยที่หันไปปฏิบัติธรรมก็เพราะต้องการแสวงหาความสุขชนิดที่เงินทองไม่สามารถซื้อหาได้ หลายคนเมื่อสัมผัสศาสนาอย่างจริงจังก็เรียนรู้ว่าแท้ที่จริงแล้วมีความสุขประณีตละเอียดอ่อนมากมายที่เงินทองไม่สามารถซื้อหาได้ มีความสุขเพียงบางอย่างเท่านั้นในโลกที่เงินซื้อได้ และความสุขชนิดที่เงินซื้อได้นี้ส่วนมากก็เป็นเพียงความสุขพื้นๆ เช่นเรื่องอาหารการกิน เรื่องเสื้อผ้า เรื่องวัตถุ เท่านั้น เงินซื้อความสุขง่ายๆอย่างเช่นความสุขอันเกิดจากการมีเพื่อนที่ดีไม่ได้ ครอบครัวร่ำรวยจำนวนมากเหมือนอยู่ท่ามกลางนรก เพราะพี่น้องไม่ไว้ใจกันในเรื่องมรดก นี่คือนิสัยของคนที่รวยแต่ไม่มีความสุข

จะอย่างไรก็ตาม นักเรียนไม่ควรเข้าใจว่าศาสนาคือทั้งหมดของชีวิต แม้ว่าศาสนาจะสำคัญดังที่เราพิจารณากันมานี้ แต่ในชีวิตเรายังมีสิ่งอื่นที่สำคัญอีกมากมาย ซึ่งในจำนวนนั้นเงินทองหรือการ

แสวงหาความสุขแบบมนุษย์ปกติธรรมดาที่รวมอยู่ด้วย ชีวิตมนุษย์ถูกสร้างมาให้มีปัจจัยหล่อเลี้ยง เราอาจเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “อาหารของชีวิต” ก็คงได้ อาหารชีวิตอาจแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ อาหารกายและอาหารใจ เงินช่วยให้เราซื้อหาอาหารกายได้ เนื่องจากมนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ไม่ได้หากว่าร่างกายของเขาอ่อนแอ ในแง่นี้การแสวงหาเงินทองเพื่อซื้อหาอาหารกายที่ดีต้องถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น อาหารใจนั้นบางอย่างพอซื้อหาด้วยเงิน เช่น การดูหนัง ฟังเพลง อ่านหนังสือ หรือไปท่องเที่ยว แต่บางอย่างเงินไม่อาจซื้อได้ เช่น ความสุขใจอันเกิดจากการมองโลกและชีวิตอย่างเข้าใจ อาหารใจแบบนี้ต้องอาศัยศาสนา

เช่นเดียวกับกาย ใจของเราก็ต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลให้มีสุขภาพที่ดี ชีวิตที่มีความสุขก็คือชีวิตที่กายและใจได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมกัน คนบางคนสนใจแต่ศาสนา ทำให้ละเลยครอบครัว กลายเป็นปัญหาอีกแบบหนึ่งไป ความสนใจศาสนาแบบนี้ถือว่าไม่ถูกต้อง เพราะศาสนาไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิต ศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิตเท่านั้น แม้ว่าจะเป็นส่วนที่ค่อนข้างสำคัญก็ตาม ©

บทที่สอง

ลักษณะของศาสนา

ในบทที่ผ่านมา เราได้พิจารณาศาสนาที่นักเรียนนับถือกันบ้างแล้ว คือพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม นักเรียนเคยสงสัยบ้างหรือไม่ว่าศาสนาต่างๆที่มีอยู่ในโลกนี้เหมือนหรือต่างกันอย่างไรในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ ความแตกต่างระหว่างศาสนานี้ดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่นักเรียนพอจะมองเห็นได้บ้าง ยกตัวอย่างเช่น เพื่อนเราบางคนก็นับถือศาสนาคริสต์อาจพูดถึงพระเจ้าบ่อยๆ ในขณะที่เพื่อนเราอีกบางคนก็นับถือพุทธศาสนาจะบอกว่าในศาสนาพุทธไม่มีคำสอนเรื่องพระเจ้า แต่มีเรื่องอื่นเช่น นิพพาน เพื่อนเราอีกคนที่นับถือศาสนาอิสลามก็พูดถึงพระเจ้าเหมือนกัน แต่การพูดถึงอาจแตกต่างไปบ้างจากเพื่อนเราคนที่นับถือศาสนาคริสต์ วันหนึ่งนักเรียนที่นับถือศาสนาคริสต์เล่าให้เพื่อนฟังว่า เมื่อสัปดาห์ที่ผ่านมาเขาเผลอตัวเถียงแม่ด้วยถ้อยคำที่ก้าวร้าว เมื่อไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ เขาได้สารภาพบาปกับบาทหลวงว่าจะไม่ทำเช่นนั้นอีกต่อไป เพื่อนคนนี้ถามนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามและพุทธว่าในศาสนาของพวกเขาจะมีการสารภาพบาปไหม เพื่อนก็ตอบว่าไม่แน่ใจ เท่าที่เห็นไม่มีชาวพุทธหรือมุสลิมคนใดเคย

สารภาพอย่างนั้น

นี่คือตัวอย่างความแตกต่างระหว่างศาสนา ที่นักเรียนอาจสังเกตเห็นได้ในกรณีที่นักเรียนมีเพื่อนหลายศาสนาเรียนอยู่ในห้องเดียวกัน ในทางหลักวิชาด้านศาสนานั้น มีการจำแนกศาสนาออกเป็นประเภทต่างๆ ในบทนี้เราจะมาดูกันว่า นักวิชาการทางด้านศาสนาได้แยกประเภทของศาสนาเอาไว้อย่างไร และศาสนาแต่ละประเภทที่จำแนกไว้นั้นมีลักษณะสำคัญเฉพาะตนอย่างไรบ้าง การจำแนกประเภทของศาสนามีหลายวิธี วิธีที่กว้างที่สุดก็คือการจำแนกเป็นสองประเภท เราจะพิจารณาการจำแนกแบบนี้ การตามการจำแนกวิธีนี้ ศาสนาต่างๆในโลกแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ

๑. ศาสนาแบบนับถือพระเจ้า
๒. ศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้า

ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าก็เช่นศาสนาคริสต์ อิสลาม ฮินดู ยูดาเย ลิกซ์ ส่วนศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าก็เช่นศาสนาพุทธ ไชนะ ขงจื้อ เต๋า ศาสนาแบบนับถือพระเจ้านี้ นักวิชาการด้านศาสนาได้กำหนดศัพท์สำหรับเรียกว่า*ศาสนาแบบเทวนิยม* และกำหนดศัพท์สำหรับเรียกศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้่า*ศาสนาแบบอเทวนิยม* ในที่นี้เราจะเรียกก่ายๆโดยไม่ใช้ศัพท์ทางวิชาการเหล่านี้

เราจะเริ่มด้วยศาสนาแบบนับถือพระเจ้่า เราจะดูสองศาสนาในฐานะตัวอย่างศาสนาแบบนี้ คือศาสนาคริสต์กับศาสนาฮินดู พระเจ้่าในศาสนาคริสต์คือพระยะโฮวา ส่วนพระเจ้่าในศาสนาฮินดูคือพระพรหม พระวิษณุ (อีกชื่อหนึ่งคือพระนารายณ์) และพระศิวะ (อีกชื่อหนึ่งคือพระอิศวร) จะเห็นว่าในศาสนาคริสต์นั้นพระเจ้่ามีอยู่

เพียงพระองค์เดียว ส่วนในศาสนาฮินดูมีถึงสามพระองค์ ในกลุ่มศาสนาแบบนับถือพระเจ้านี้ บางศาสนาเชื่อว่ามีพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว บางศาสนาเชื่อว่ามีหลายพระองค์

พระเจ้าตามความเชื่อของศาสนาแบบนับถือพระเจ้าต่างจาก เทวดา ศาสนาคริสต์เชื่อว่ามีเทวดามากมาย (ซึ่งศาสนาคริสต์เรียกว่าทูตสวรรค์) ในขณะที่ศาสนาฮินดูก็เชื่อเช่นนั้น แต่ที่ต่างกันคือศาสนาคริสต์เชื่อว่าพระเจ้าซึ่งได้แก่เทพผู้มีอำนาจสูงสุดในจักรวาลมีอยู่เพียงพระองค์เดียว ส่วนศาสนาฮินดูเชื่อว่ามีสามพระองค์ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะตามความเชื่อของชาวฮินดูต่างก็เป็นเทพสูงสุดเหมือนกัน แต่สามท่านนี้มีหน้าที่คนละอย่าง พระพรหมมีหน้าที่สร้างโลก พระวิษณุมีหน้าที่ดูแลโลกให้อยู่ในกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ส่วนพระศิวะมีหน้าที่ทำลายโลกเมื่อเห็นว่าโลกวุ่นวายถึงขีดสุดเพราะคนไม่มีศีลธรรมกันหมดทั้งโลกแล้ว พระเจ้าในศาสนาคริสต์ก็ทำหน้าที่คล้ายกันนี้ แต่ทำหน้าที่ทั้งหมดเพียงองค์เดียว

ความเชื่อเรื่องพระเจ้านี้เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจสำหรับคนที่ไม่ได้นับถือศาสนาแบบที่เชื่อในเรื่องพระเจ้า แม้คนที่นับถือศาสนาแบบนี้ที่ยังเป็นเด็ก วัยรุ่น หรือเป็นผู้ใหญ่แล้วแต่ไม่ได้สนใจคำสอนในศาสนาของตนอย่างเพียงพอก็ยากที่จะเข้าใจว่าพระเจ้านั้นคืออะไร ในที่นี้เราจะพิจารณาเรื่องพระเจ้าเท่าที่เห็นว่านักเรียนในระดับนี้สมควรจะเข้าใจได้ ดังต่อไปนี้

สมมติว่าขณะนี้นักเรียนกำลังไปทัศนจรกับเพื่อนๆ ที่ที่นักเรียนไปเที่ยวเป็นทุ่งหญ้ากว้าง มองเห็นเนินเขาสีเขียวล้อมรอบบริเวณทุ่งหญ้านอกจากจะเต็มไปด้วยต้นหญ้าเขียวขจีมองสุดลูกหูลูกตา

ลูกตา ยังมีดอกไม้ป่าหลายหลากสี บ้างก็สีแดง เหลือง ส้ม ม่วง ชมพู ขณะนั้นเป็นเวลาเช้าตรู่ พระอาทิตย์กำลังทอแสงอ่อนทาบ ท้องทุ่ง มีผีเสื้อหลายชนิดโบยบินอยู่เหนือดอกไม้ เลยขึ้นไปคือ ท้องฟ้าสีน้ำเงินและหมู่เมฆสีขาวเป็นปุยเหมือนสำลี บางครั้ง นักเรียนจะเห็นฝูงนกบินลัดผ่านท้องทุ่งนั้นไป

นี่คือธรรมชาติอันสวยงาม หากนักเรียนจะเป็นคนช่างคิดสัก หน่อย นักเรียนก็อาจจะมองเห็นว่า จักรวาลนี้ช่างเต็มไปด้วยสิ่งมหัศจรรย์เสียจริง ไม่ต้องเอาอื่นไกล เอาแค่ดอกไม้ป่าสีม่วงดอกเล็ก ๆ น่ารักที่อยู่ใกล้ ๆ นักเรียนก็พอ นักเรียนเคยคิดไหมว่าสีม่วงบนกลีบดอกนั้นมาจากไหน รูปร่างของใบ ก้าน กิ่ง ลำต้นของต้นไม้ ป่านั้นทำไมจึงเจาะจงต้องเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างอื่น คำถามชนิดเดียวกันนี้นักเรียนสามารถใช้ถามสิ่งอื่นๆ ด้วย เช่น ลวดลายอันงดงามบนปีกผีเสื้อได้มาอย่างไร ทำไมนกจึงมีรูปร่างแตกต่างจากปลา ทำไมเราจึงมีสองแขน สองขา ไม่มีลิบมือหรือยี่ลิบขา โลกและจักรวาลเต็มไปด้วยสรรพสิ่งที่หลากหลายซับซ้อน และสิ่งเหล่านี้จำนวนมากก็งดงามอย่างน่าประหลาด หากนักเรียนเคยดูภาพถ่ายดวงดาวในท้องฟ้า นักเรียนจะรู้สึกงงนสนเท่ห์ว่าท้องฟ้าอันกว้างใหญ่นี้มาจากไหนนะ และดวงดาวจำนวนมากเหล่านั้น ลือกำเนิดมาจากอะไรและกำเนิดมาได้ได้อย่างไร คำถามเหล่านี้คนโบราณซึ่งเป็นคนช่างคิดจำนวนหนึ่งได้เคยถามตัวเองมาแล้ว และความพยายามที่จะตอบคำถามเหล่านี้ในเวลาต่อมาก็กลายมาเป็นวิทยาการที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ ปรัชญา และศาสนา อย่างที่เรา รู้จักกันในปัจจุบัน

เมื่อเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ นักเรียนจะคุ้นเคยกับคำว่า *ธรรม-*

ชาติ เช่นเมื่อนักเรียนศึกษาวิชาชีววิทยา สมมติว่าเป็นเรื่องของต้นกุหลาบ หากนักเรียนถามครูว่าทำไมดอกกุหลาบจึงมีกลิ่นหอม ครูก็อาจตอบว่าเพราะธรรมชาติสร้างมาอย่างนั้น ในเรื่องอื่นๆ นักเรียนก็จะได้คำตอบเช่นเดียวกันนี้ เช่นที่โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์เป็นวงรี แทนที่จะเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมก็เพราะธรรมชาติสร้างมาให้เป็นอย่างนั้น การที่คนเรามีสองตา แทนที่จะมีสิบตาก็เพราะธรรมชาติสร้างมาอย่างนั้น ความสงสัยทุกอย่างในทางวิทยาศาสตร์จะได้รับการตอบคล้ายกันคือตอบว่าทั้งหมดนั้นเป็นผลมาจากธรรมชาติ

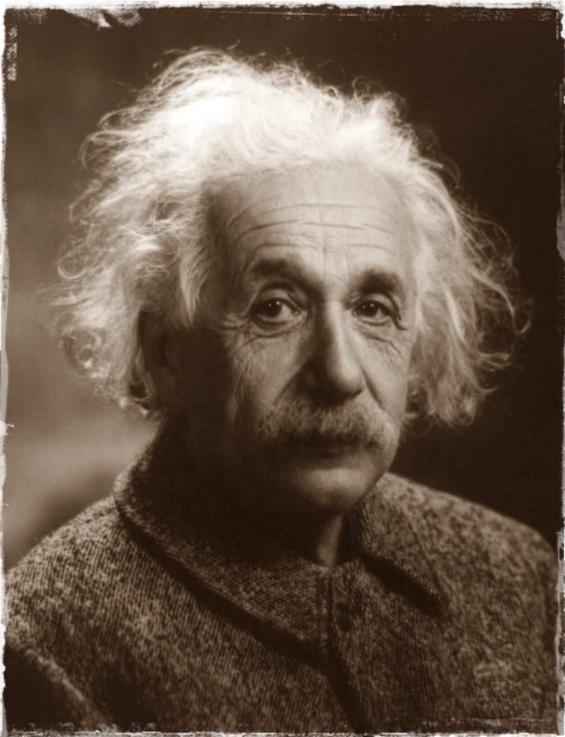

นักเรียนเคยสงสัยไหมว่าสิ่งที่เราเรียกกันติดปากว่าธรรมชาตินี้คืออะไร นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญที่ชื่อนิวตัน (ภาพซ้ายมือ) เจ้าของทฤษฎีแรงโน้มถ่วงที่นักเรียนรู้จักกันดีกล่าวเอาไว้ว่าจักรวาลของเรานี้กว้างใหญ่อย่างน่าอัศจรรย์ และที่น่าอัศจรรย์ยิ่งไปกว่านั้นก็คือทุกสิ่งในจักรวาลนี้ถูกจัดระเบียบเอาไว้แล้วอย่างพอเหมาะพอดีและงดงามยิ่ง นิวตัน

คิดว่าสิ่งที่ถูกจัดเอาไว้อย่างเป็นระเบียบจะต้องมีผู้จัด ความเป็นระเบียบจะเกิดเองไม่ได้ ถามว่าใครคือผู้จัดระเบียบของสิ่งต่างๆในจักรวาล สำหรับนิวตันเขาเชื่อว่าเป็นพระเจ้า

พระเจ้าตามความเชื่อของนิวตันมีความหมายชัดเจนเพราะ

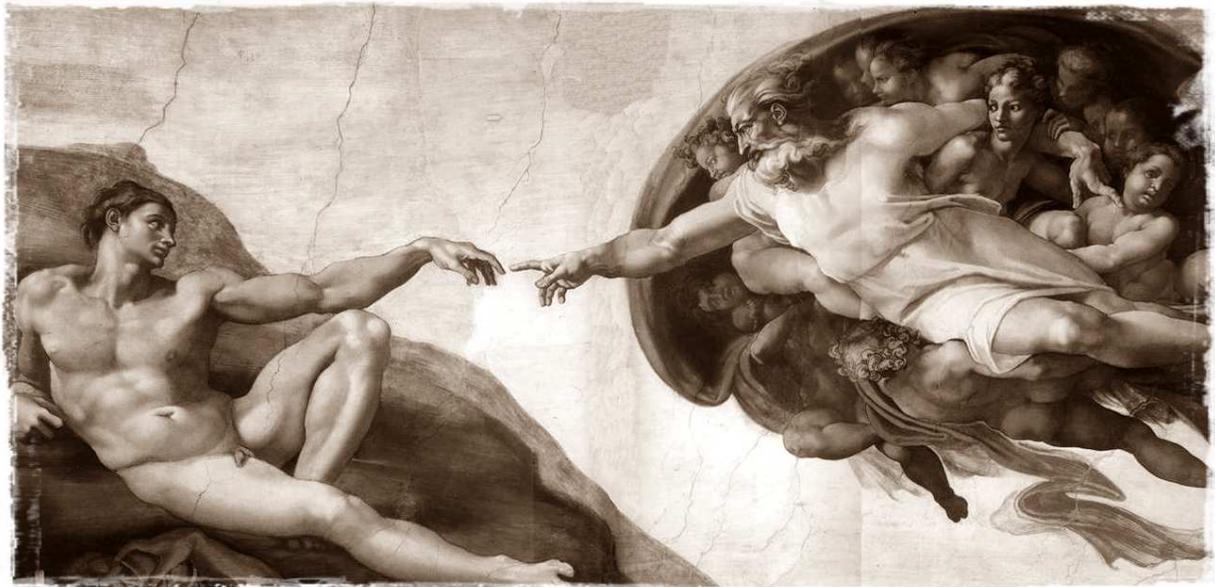
หมายถึงพระเจ้าที่ชาวคริสต์นับถือดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล นิวตันไม่พูดถึงธรรมชาติ แต่พูดถึงพระเจ้า ถ้าไปถามนิวตันว่าทำไมโลกกลม เขาจะไม่ตอบว่าเพราะธรรมชาติสร้างมาอย่างนั้น แต่จะตอบว่าเพราะพระเจ้าสร้างมาอย่างนั้น การที่นิวตันพูดถึงเรื่องพระเจ้าในงานของเขานี้แสดงให้เห็นว่าในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์ท่านนี้ ศาสนากับวิทยาศาสตร์ไม่ได้ขัดแย้งกัน ตรงกันข้าม ศาสนานั้นเองจะให้คำตอบบางอย่างที่นักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบได้ในกรอบความคิดแบบวิทยาศาสตร์

ไอน์สไตน์นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญอีกท่านหนึ่ง (ภาพซ้ายมือ) ก็ได้ยืนยันความคิดนี้ ไอน์สไตน์กล่าวว่า วิทยาศาสตร์ที่ไม่มีศาสนาก็เหมือนคนแขนขาพิการ ส่วนศาสนาที่ไม่มีวิทยาศาสตร์ก็เหมือนคนตาบอด ในงานเขียนของไอน์สไตน์ก็ปรากฏคำว่าพระเจ้าอยู่บ่อยๆ และครั้งหนึ่งไอน์สไตน์ก็ยอมรับว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าจะช่วยให้นักวิทยาศาสตร์มีแรงจูงใจที่ลึกซึ้งที่จะค้นหาความจริงในจักรวาล สำหรับนักวิทยาศาสตร์อย่างไอน์สไตน์หรือนิวตัน วิทยาศาสตร์คือเครื่องมือที่จะเปิดเผยให้เห็นความมหัศจรรย์ของผลงานที่พระเจ้าทรงสร้างเอาไว้

ถ้าเราไปถามชาวบ้านว่าพระเจ้าคือใคร คำตอบที่ได้ก็อาจง่าย ๆ

สำหรับชาวบ้านทั่วไป พระเจ้าก็คือเทพสูงสุดบนสวรรค์ บางคนอาจวาดภาพพระเจ้าว่าเป็นชายสูงอายุร่างบึกบึนผมสีขาวยาวหนวดเคราสีขาวยาวรุงรัง (ภาพวาดของพระเจ้าที่ศิลปินตะวันตกวาดเอามักจะเป็นแบบนี้ เช่นภาพด้านล่าง ภาพนี้ชื่อ “The Creation of Adam” วาดโดย Michelangelo) หรือบางทีก็วาดภาพเป็นเทพรูปงามสง่าหน้าเคร่งขาม (อย่างเช่นพระนารายณ์หรือพระศิวะในศาสนาฮินดู) พระเจ้าตามความคิดของชาวบ้านนี้ เข้าใจได้ง่าย แต่นักปราชญ์ในทางศาสนาหรือนักวิทยาศาสตร์ที่เชื่อเรื่องพระเจ้ามักไม่อธิบายพระเจ้าอย่างที่ชาวบ้านเข้าใจ พระเจ้าตามทัศนะของนักคิดทางศาสนามักอยู่ในรูปของนามธรรม เราอาจเรียกพระเจ้าตาม

ความคิดของชาวบ้านว่า *พระเจ้าที่เป็นบุคคล* และเรียกพระเจ้าตามความคิดของนักปราชญ์ทางศาสนาว่า *พระเจ้าที่เป็นนามธรรม*

พระเจ้าอย่างที่เป็นามธรรมนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับคนทั่วไป ในที่นี้จะขออธิบายง่ายๆว่า พระเจ้าชนิดที่เป็นนามธรรมนี้ไม่ใช่พระเจ้าที่อยู่ในรูปของเทพเจ้าบนสวรรค์ แต่เป็นสิ่งที่เร้นลับซึ่งมองไม่เห็นตัวตนและสิ่งนี้ก็อยู่รอบๆตัวเรานี่เอง คนบางคนที่ทำ

ความดีแต่ไม่ค่อยได้รับผลของความดีนั้นอาจรู้สึกสงสัยว่าหากพระเจ้ามีจริงทำไมไม่ทรงมองเห็นความดีที่เขาได้กระทำความบ้าง ที่เขาคิดเช่นนั้นก็เพราะเขาเข้าใจว่าพระเจ้าเป็นบุคคลที่จะมาปรากฏตนให้เห็นได้

เรื่องนี้ปราชญ์ทางศาสนาจะอธิบายว่า เมื่อใดก็ตามที่เราทำความดี เราจะรู้สึกได้ถึงความดีนั้น และเราจะรู้สึกปีติ ภูมิใจ สุขใจที่ได้ทำความดี ความสุขทางใจตามที่กล่าวมานี้เรารู้สึกได้เองโดยไม่จำเป็นว่าคนอื่นจะเห็นความดีของเราหรือไม่ นี่คือการได้สัมผัสพระเจ้าในรูปของความสุข ปราชญ์ในคริสต์ศาสนาท่านหนึ่งกล่าวว่า พระเจ้าคือความรัก คนที่รักเพื่อนมนุษย์คือคนที่ได้สัมผัสพระเจ้า คนที่ไม่มีความรักให้ใครเป็นคนที่ไม่มีความทางได้สัมผัสพระเจ้าตามทัศนะของท่านผู้นี้ หากเราอยากเห็นหรืออยากสัมผัสพระเจ้า เราต้องรักเพื่อนมนุษย์ การได้สัมผัสพระเจ้าเป็นการสัมผัสทางใจ และสิ่งที่สัมผัสนั้นก็เป็นมิติต่างจิตใจเช่นความรัก ความสุข ความอบอุ่นที่ได้ทำความดีแก่เพื่อนมนุษย์

ความหมายของพระเจ้าแบบที่เป็นนามธรรมนี้แม้จะเข้าใจยากกว่าความหมายของพระเจ้าแบบที่เป็นบุคคล แต่ก็มีข้อดีตรงที่เป็นเรื่องที่สามารถพิสูจน์ได้ หลายคนที่ไม่ได้นับถือพระเจ้าอาจสงสัยว่าหากพระเจ้าทรงมีจริง ก็น่าจะปรากฏตัวให้เราเห็นบ้าง แต่ก็ไม่เคยมีใครพิสูจน์ได้ว่าตนเคยเห็นพระเจ้า พระเจ้าที่เป็นบุคคลจึงดูมีน้ำหนักน้อยในความรู้สึกของผู้ที่ไม่เชื่อถือ แต่ถ้าเราอธิบายว่าพระเจ้าเป็นนามธรรม เป็นสิ่งเร้นลับที่เรามองไม่เห็น แต่เราก็สามารถสัมผัสพระเจ้าได้หากว่าเราใช้ชีวิตอย่างมีค่า เช่นรู้จักรักตัวเองและเพื่อนมนุษย์ คำอธิบายอย่างนี้ดูเหมือนว่าผู้ที่ไม่ได้นับถือพระเจ้า

จะยอมรับได้

คราวนี้เราจะมาพิจารณาศาสนาแบบที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าบ้าง เราจะพิจารณาพุทธศาสนาในฐานะตัวอย่างของศาสนาแบบที่ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า พุทธศาสนาเกิดในอินเดียซึ่งมีศาสนาเก่าแก่ออยู่แล้ว คือศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาแบบนับถือพระเจ้า พุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับคำสอนเรื่องพระเจ้าในศาสนาฮินดูด้วย เหตุผลหลักสามประการคือ

(๑) พระเจ้าตามที่ศาสนาฮินดูสอนไม่เคยมีใครได้พบเห็นด้วยตาของตัวเอง มีแต่เสียงเล่าลือกันมาว่ามีคนเคยเห็นพระเจ้า แต่ก็ไม่มีใครสามารถยืนยันและพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ว่าพระเจ้านั้นอยู่จริง

(๒) ตามหลักศาสนาฮินดู พระเจ้าทรงสร้างคนให้สูงต่ำต่างกัน ชาวฮินดูเรียกสถานะที่แตกต่างกันนี้ว่าวรรณะ คนวรรณะต่ำจะต้องเคารพคนวรรณะสูง และคนในวรรณะสูงมักใช้ช่องทางทางวัฒนธรรมนี้เอาเปรียบคนวรรณะต่ำ ระบบวรรณะนี้พุทธศาสนาเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรม หากพระเจ้านั้นจริง พระเจ้าก็ไม่ใช่ว่าผู้ที่เราต้องเคารพเพราะเป็นผู้มีอคติที่สร้างคนมาให้ไม่เท่าเทียมกัน

(๓) แม้ว่าพระเจ้าจะทรงมีจริง พระเจ้าก็ไม่มีประโยชน์สำหรับเรา ศาสนาที่สอนเรื่องพระเจ้านั้นมักจะสอนต่อไปด้วยว่า พระเจ้าจะช่วย เหลือคนที่ช่วยเหลือตัวเองเท่านั้น คนที่ตกน้ำแล้วไม่ยอมว่ายน้ำเองพระเจ้านั้นก็ไม่ทรงช่วยเหลือ ผลคือคนผู้นั้นต้องจมน้ำตาย แต่ถ้าเขาลงมือว่ายน้ำ พระเจ้าจะทรงช่วยให้เขารอด ตรงนี้พุทธศาสนาวิจารณ์ว่า สมมติว่าเราว่ายน้ำจนถึงฝั่ง ถามว่าการที่เรารอดพ้นจากความตายครั้งนี้เป็นผลงานของใคร ก็ต้องตอบว่าเป็นของเรา แม้พระเจ้าจะมีจริง ท่านก็เพียงแต่ยืนดูเราว่ายน้ำเฉยๆ พระเจ้าก็

ไม่จำเป็นหรือมีประโยชน์สำหรับเรา

การที่พุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับความเชื่อเรื่องพระเจ้านี้สืบเนื่องมาจากว่าพุทธศาสนาเห็นว่า

(๑) เราสามารถอธิบายความเป็นไปของสิ่งต่างๆในจักรวาลได้ด้วยแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติ

(๒) ความไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้าจะทำให้เรารู้จักรับผิดชอบชีวิตเราด้วยตัวของเราเอง

ในเรื่องแรกพุทธศาสนาอธิบายว่าสิ่งต่างๆในจักรวาลดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ การที่เมล็ดข้าวเปลือกเมื่อเราเอาไปเพาะจะงอกเป็นต้นข้าวเสมอไม่เป็นต้นมะม่วงหรือขนุนก็เพราะกฎธรรมชาติกำหนดให้เป็นอย่างนั้น การที่เรามีสองมือและแต่ละมือก็มีห้านิ้วก็เพราะกฎธรรมชาติกำหนดให้เป็นอย่างนั้น

ในเรื่องที่สอง พุทธศาสนาเห็นว่า คนเราเมื่อเกิดมาแล้ว ผู้ที่เขาจะพึ่งพิงได้มากที่สุดก็คือตัวเขาเอง เราแต่ละคนมีชีวิตคนละชีวิตชีวิตเราจะดีหรือเลวก็เพราะตัวเราเอง ไม่ใช่เพราะคนอื่น จริงอยู่ที่เราอาจมีพ่อแม่ ครู เพื่อน ซึ่งคนเหล่านี้สามารถช่วยเหลือเราหลายอย่าง แต่ความช่วยเหลือจากคนอื่นนั้นมีขอบเขตจำกัด เมื่อเราปวดหัวเป็นไข้เราต้องกินยาเอง คนอื่นไม่สามารถกินแทนเราได้ และอาการปวดหัวของเรานั้นคนอื่นเช่นพ่อแม่หรือคนที่รักเราไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามไม่สามารถช่วยรับไปแทนได้

ตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาสำคัญๆเกี่ยวกับชีวิตของเรานั้นตัวเราเองคือผู้ที่จะต้องรับผิดชอบแก้ไขหรือเผชิญหน้ากับมัน การสอนเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า พุทธศาสนาคิดว่าเราไม่ควรช่วย เหลือผู้อื่น หรือให้ผู้อื่นช่วยเหลือเรา การช่วยเหลือกัน

เป็นสิ่งดีงาม เป็นสิ่งที่ควรกระทำ แต่ที่พุทธศาสนาสอนเรื่องการช่วยเหลือตัวเองนี้ก็เพื่อต้องการเตือนสติเราว่า เมื่อถึงที่สุดแล้วเราทุกคนต้องพึ่งพาตนเอง คนอื่นแม้จะช่วยเหลือเราได้ก็ช่วยเหลือได้อย่างมีขอบเขตจำกัด ขอให้สังเกตว่า *คนอื่น* ในที่นี้พุทธศาสนาหมายรวมไปถึงพระพุทธเจ้าด้วย แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ถือเป็นคนอื่นด้วย พระพุทธเจ้าตรัสเสมอว่าทุกคนต้องแก้ปัญหาชีวิตด้วยตัวเอง พระองค์ทำได้อย่างมากก็แค่แนะนำวิธีในการเผชิญปัญหาเท่านั้น

การสอนให้พึ่งพาตนเองนี้อาจถือได้ว่าเป็นคำสอนสำคัญของศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้า จริงอยู่ที่ศาสนาที่นับถือพระเจ้าจะสอนว่าพระเจ้าจะช่วยเหลือก็เฉพาะคนที่ช่วยเหลือตัวเองเท่านั้น แต่ในทางจิตวิทยาคนที่เชื่อเรื่องพระเจ้าจะไม่รู้สึกว่าเขาเท่านั้นที่จะต้องแก้ไขปัญหาทั้งหมดด้วยตัวเขาเอง อย่างน้อยขณะที่ลงมือแก้ไขปัญหานั้นเขาก็ไม่โดดเดี่ยวเพราะมีพระเจ้าคอยดูแลเสมือนหนึ่งให้กำลังใจอยู่ คนที่นับถือศาสนาแบบไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าจะต้องเป็นคนที่มีสติที่โดดเดี่ยว พร้อมจะต่อสู้แก้ไขปัญหาชีวิตด้วยตัวของตัวเอง แต่เราไม่ควรเข้าใจว่าศาสนาแบบนับถือพระเจ้าสอนให้เราอ่อนแอ ส่วนศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าสอนให้เราเข้มแข็ง ศาสนาสองแบบนี้สอนต่างกัน และคำสอนที่ต่างกันนี้ก็เหมาะกับคนที่มีอุปนิสัยไม่เหมือนกัน คนที่ต้องการกำลังใจจากบางสิ่งทีบอกไม่ได้ชัดเจนคืออะไรเช่นพระเจ้าเหมาะจะนับถือศาสนาแบบเชื่อเรื่องพระเจ้า ส่วนคนที่คิดว่าไม่ต้องการสิ่งนี้ก็เหมาะจะนับถือศาสนาแบบไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า

ความแตกต่างด้านความเชื่อมักทำให้เกิดความขัดแย้งทาง

ศาสนาเสมอ และความขัดแย้งนั้นไม่เป็นผลดีแก่ฝ่ายใดทั้งสิ้น ศาสนามีจุดประสงค์คือช่วยให้มนุษย์มีความสุขสงบและอยู่ร่วมกันฉันมิตร ความขัดแย้งระหว่างศาสนาเป็นสิ่งที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของศาสนาเอง สมมติว่าเราเป็นชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู แล้วเรามาทะเลาะกันด้วยเรื่องความเชื่อ จะถือว่าเราเป็นชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดูที่ดีไม่ได้ ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาของโลกก็จริง แต่สิ่งนี้เป็นเรื่องที่เราสามารถป้องกันได้ การป้องกันความขัดแย้งที่ดีที่สุดก็คือการทำความเข้าใจกัน นักเรียนเคยสังเกตไหมว่า เมื่อใดก็ตามที่เรามองคนอื่นอย่างไม่พยายามเข้าใจ เมื่อนั้นเราจะมียอคติต่อคนอื่น และอคตินั้นเองคือที่มาของความเกลียดชังซึ่งจะลุกลามเป็นความขัดแย้งวิวาทบาดหมางกันต่อไป บางวันเมื่ออยู่บนรถเมล์ นักเรียนอาจเห็นชายหนุ่มบางคนไม่ยอมลุกให้ที่นั่งแก่หญิงชราที่เพิ่งขึ้นมา เมื่อเห็นเช่นนี้นักเรียนอาจรู้สึกไม่ชอบชายหนุ่มคนนั้น นี่คือการมองคนอื่นอย่างไม่พยายามเข้าใจ แต่ถ้านักเรียนคิดเผื่อว่า อาจเป็นไปได้ที่ชายหนุ่มคนนี้กำลังไม่สบาย นักเรียนก็就会有ความยับยั้งใจ ไม่ด่วนเกลียดชังเขา การคิดหลายๆด้านก็คือการคิดเพื่อที่จะเข้าใจ และการคิดแบบนี้เองที่จะทำให้เรากับเพื่อนมนุษย์มีความขัดแย้งกันได้น้อยขึ้นหรือไม่มีเลย

ความขัดแย้งทางด้านศาสนานั้นมักมาจากการที่ต่างฝ่ายซึ่งนับถือศาสนาคนละแบบต่างก็ไม่พยายามที่จะเข้าใจอีกฝ่าย ต่อไปนี้เราจะมาพิจารณากันดูว่าเราจะเข้าใจศาสนาแบบที่เราไม่ได้นับถืออย่างไร

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาแบบไม่เชื่อ

เรื่องพระเจ้า ดังนั้นศาสนาแบบที่เชื่อในพระเจ้าเช่นศาสนาคริสต์ อิสลาม ฮินดู จึงเป็นสิ่งที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยหรือไม่เข้าใจ มีเรื่องสำคัญอยู่สองสามเรื่องในศาสนาแบบนี้ที่คนไทยทั่วไปไม่คุ้นเคยและรู้สึกสงสัย เราจะพิจารณาประเด็นเหล่านี้เป็น เรื่องๆไปดังนี้

ความเชื่อเรื่องพระเจ้า

นักเรียนเคยสงสัยไหมว่าทำไมคนจำนวนมากในโลกจึงเชื่อในเรื่องพระเจ้า วิธีที่จะตอบคำถามข้างต้นนี้ได้ดีที่สุดก็คือการพิจารณา ดูตัวอย่างบางตัวอย่าง มหาตมา คานธีเป็นรัฐบุรุษคนสำคัญของ อินเดียและของโลก ท่านผู้นี้ได้อุทิศชีวิตให้แก่การต่อสู้เรียกร้องเอกราชของอินเดียจากการปกครองของอังกฤษ ในการต่อสู้นี้ ท่านต้องเผชิญปัญหามากมาย ท่านถูกรัฐบาลอังกฤษจองจำอยู่ในคุกหลายครั้งและเป็นเวลาครั้งละนานๆหลายปี การถูกจองจำอยู่ในคุกอย่างโดดเดี่ยว และบางครั้งขณะที่ถูกจองจำนั้นเป็นช่วงที่ท่านอยู่ในวัยชราต้องถือว่าเป็นภาวะที่ทุกข์ทรมาน แต่ท่านก็สามารถยืนหยัดเอาชนะความทุกข์นั้นมาได้ จนที่สุดอังกฤษก็ยินยอมมอบเอกราชให้แก่อินเดีย

คานธีกล่าวว่าสิ่งที่ทำให้ท่านสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆในชีวิตอันหนักหน่วงมาได้ก็คือกำลังใจ และกำลังใจที่ว่านี้มาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่ท่านนับถืออยู่อันได้แก่พระเจ้าในศาสนาฮินดู ระหว่างที่ถูกจองจำในคุกนั้น คานธีจะอ่านหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญในศาสนาฮินดูอยู่เสมอ หนังสือเล่มนี้คือตัวแทนของพระเจ้า การอ่านคัมภีร์เล่มนี้สำหรับคานธีก็คือการสนทนากับพระเจ้า เพื่อให้เกิดกำลังใจที่จะเอาชนะอุปสรรคและความยากแค้นในชีวิต

ขอให้สังเกตว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าของคานธีเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะอธิบาย คานธีไม่เคยได้พบพระเจ้า แต่นั่นก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ศาสนาเป็นเรื่องของความรู้สึก เป็นเรื่องของความผูกพัน คนที่คิดว่าจะเชื่อเรื่องพระเจ้านั้นก็ต่อเมื่อได้เห็นพระเจ้ามาปรากฏต่อตาแล้วเท่านั้นเป็นคนที่ไม่เข้าใจความหมายของพระเจ้า ตลอดชีวิตของคานธีนั้นท่านประกาศอยู่ตลอดเวลาว่าสิ่งที่มีค่าสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ก็คือ*ความจริงและความดี* ชีวิตของคนเราจะมีค่าก็ต่อเมื่อชีวิตนั้นใช้ไปเพื่อค้นหาสองสิ่งนี้

ความจริงและความดีในทัศนะของคานธีก็คือพระเจ้านั่นเอง เพราะฉะนั้นคนที่ซื่อสัตย์ ไม่ยอมให้เงินทองหรือลาภยศมาชักจูงไปในทางที่ทุจริตก็คือคนที่รู้จักพระเจ้า พระเจ้านอกจากจะเป็นความจริงและความดีแล้ว ยังเป็นความงามด้วย ดังนั้นคนที่มองโลกอย่างคนที่มีหวัง มองโลกอย่างคนที่รู้จักเลือกดูสิ่งที่ดีในโลก แม้จะประสบสิ่งเลวร้ายในโลกบ้างก็มิได้เกลียดชังโลก ก็คือคนที่ได้สัมผัสพระเจ้า

คานธีนั้นเมื่อต่อสู้กับอังกฤษ ท่านประกาศแก่เพื่อนร่วมชาติว่าแม้อังกฤษจะกระทำทารุณกรรมต่อชาวอินเดียอย่างไร ชาวอินเดียก็ไม่ควรโกรธแค้น การต่อสู้เอาชนะอังกฤษไม่อาจสำเร็จด้วยการใช้กำลัง แต่จะสำเร็จโดยวิธีทำให้คนอังกฤษรู้สึกว่าการเข้ามาปกครองอินเดียเป็นเรื่องที่ควรละอาย คานธีเรียกการต่อสู้แบบไม่ใช้ความรุนแรงนี้ว่าวิธีการแบบอหิงสาซึ่งเป็นวิธีการที่คานธีเชื่อว่ามีอยู่ในทุกศาสนา สำหรับคานธี มนุษย์ทุกคนต่างมีสถานะเท่าเทียมกันคือทุกคนต่างก็เป็นบุตรของพระเจ้า ในฐานะลูกพ่อเดียวกัน เราจะไม่ทำร้ายกัน ความเชื่อในเรื่องพระเจ้านั่นเองคือรากฐานของการต่อสู้

แบบอหิงสาของรัฐบุรุษท่านนี้

บทบาทของพระเจ้าในชีวิตประจำวัน

ทำไมศาสนาแบบเชื่อพระเจ้าจึงสอนให้เราองว่าไม่ว่าอะไรจะเกิดกับชีวิตเรานั้นแล้วแต่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าทั้งสิ้น นี่เป็นอีกข้อหนึ่งที่ผู้ไม่นับถือศาสนาแบบเชื่อพระเจ้ามักจะสงสัย

เรื่องนี้ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าตอบว่า เมื่อเกิดมาเป็นคน มีสองสิ่งที่ชีวิตเราจะประสบคือ หนึ่งความผิดหวัง สองความสมหวัง ปกติเรามักชอบอย่างที่สอง เกลียดอย่างแรก แต่สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในพระเจ้า เขาจะรู้ว่าสองสิ่งนี้มีค่าต่อชีวิตเหมือนกัน เพราะทั้งคู่เป็นการให้โอกาสโดยพระเจ้าเหมือนกัน เมื่อเราทำอะไรลงไปแล้ว ได้ผลสมความมุ่งหมาย พระเจ้าทรงให้โอกาสเราที่จะชื่นชมผลงานของตนเอง ตรงกันข้าม ถ้าทำลงไปแล้วไม่สมดังที่มุ่งหวัง พระเจ้าก็ทรงให้โอกาสเราที่จะพิสูจน์ความอดทนเข้มแข็งของเราเอง

คนบางคนที่เกิดมาพิการอาจรู้สึกชีวิตไม่ยุติธรรม แต่ถ้าเขา รู้จักพลิกมองไปอีกด้านหนึ่ง เขาจะเข้าใจว่าความพิการนั้นถ้ารู้จักที่จะมองเห็นด้านที่ดีก็อาจมองเห็นได้ นี่คือโอกาสที่จะทดสอบความเข้มแข็งของเขา คนพิการที่ไม่ย่อท้อและสามารถมองเห็นด้านที่ดีของชีวิต ศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่ควรยกย่อง และบุคคลเช่นนี้พระเจ้าจะทรงมีเมตตาเป็นพิเศษ เขาจะมีความสุขท่ามกลางความบกพร่องของร่างกาย และเมื่อตายไปแล้ว ดินแดนสวรรค์จะรอเขาอยู่อย่างแน่นอน

ผู้ที่ศรัทธาในพระเจ้าจะรู้ว่าไม่มีอะไรที่เป็นความเลวร้ายในชีวิต แม้ว่าสิ่งนั้นดูผิวเผินเหมือนจะเป็นความเลวร้ายก็ตาม เพราะทุกสิ่ง

เป็นเรื่องที่อาจมองว่าเป็นการให้โอกาสโดยพระเจ้าทั้งสิ้น กวีเอกชาวเลบานอนท่านหนึ่งคือคาลิล ยิบราน เป็นคนมีสุขภาพไม่สู้ดี มักเจ็บป่วยอยู่บ่อยๆ และมักต้องนอนอยู่คนเดียวในห้องที่เงียบเหงาในยามเจ็บป่วยอยู่เสมอ ท่านผู้นี้ได้เขียนบันทึกความรู้สึกเอาไว้ว่า ต้องขอบคุณพระเจ้าที่ให้โอกาสแก่ท่านได้สัมผัสความเจ็บป่วยอยู่เสมอ ความเจ็บป่วยทำให้เข้าใจชีวิต ทำให้รู้สึกเสมอว่าความตายอาจมาเยือนเมื่อใดก็ได้ เมื่อรู้สึกอย่างนั้นก็ทำให้ชวนขวยทำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม คนที่เกิดมามีสุขภาพดีอาจประมาทในการใช้ชีวิตก็ได้ เมื่อมองจากจุดนี้การมีสุขภาพที่เลวร้ายก็สามารถมองเห็นด้านที่ดีได้ แต่การจะมองเห็นด้านดีของสิ่งที่เลวร้ายเหล่านี้เราจะต้องเชื่อมั่นในพระเจ้า และเชื่อมั่นว่าพระองค์ทรงประสงค์ดีต่อเราเสมอ สิ่งเลวร้ายต่างๆ นานาที่เราประสบเป็นการให้โอกาสโดยพระเจ้าเพื่อให้เราได้เรียนรู้ชีวิตเท่านั้นเอง

ความศรัทธากับความรู้

ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าจะสอนให้ศรัทธาก่อน แล้วความรู้จะตามมา ผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้ามักสงสัยว่าทำไมต้องสอนให้เชื่อก่อน

ปราชญ์ในคริสต์ศาสนาท่านหนึ่งคือนักบุญออกัสตินกล่าวเอาไว้ว่า “ศรัทธาแล้วท่านจะรู้” นักบุญออกัสตินคิดว่าการลงมือปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนานั้น สิ่งแรกที่เราจะต้องมีคือความศรัทธา ศรัทธาอะไร ศรัทธาในพระเจ้า เชื่อว่าพระองค์ทรงมีตัวตนจริงและสามารถเป็นที่พึ่งแก่เราได้จริง หากไม่มีความเชื่อมั่นในพระเจ้าเสียแต่แรกแล้ว ชีวิตทางศาสนาของเราจะไม่มั่นคง ยก

ตัวอย่างเช่น เมื่อประสบเคราะห์กรรมในชีวิต หากไม่มีความเชื่อมั่นในพระเจ้าเราก็อาจสงสัยว่าจริงๆแล้วพระเจ้าทรงมีอยู่หรือไม่ หากมี ทำไมพระองค์ปล่อยให้เราประสบเคราะห์กรรมเช่นนั้น ทั้งที่เราก็เป็นคนดี เนื่องจากพระเจ้าคือตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของความมุ่งมั่นในการทำความดี เมื่อไม่มั่นใจในพระเจ้า เราก็อาจไม่มั่นใจในการทำความดี

เมื่อศรัทธาในพระเจ้าแล้ว เราจะรู้ว่าควรใช้ชีวิตอย่างไร ความรู้เป็นสิ่งสำคัญเพราะความรู้จะบอกให้เราควรใช้ชีวิตอย่างไร แต่ความรู้นี้ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าถือว่าเป็นเรื่องรอง เรื่องหลักคือการมีศรัทธา เมื่อมีศรัทธาแล้วเรื่องอื่นๆเช่นเรื่องความรู้จะตามมาเอง ด้วยเหตุนี้ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าจึงสอนให้ศรัทธาก่อน

เราจะมาดูศาสนาแบบที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าบ้าง ศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าที่เรารู้จักกันดีที่สุดในประเทศไทยคือศาสนาพุทธ สำหรับผู้ที่นับถือพุทธศาสนา การทำความเข้าใจศาสนาของตนเองจะไม่ค่อยมีปัญหามากนัก แต่สำหรับผู้ที่นับถือศาสนาแบบเชื่อในพระเจ้า คำสอนหลายอย่างในพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่น่าสงสัย มีคำสอนในพุทธศาสนาอยู่จำนวนหนึ่งที่ผู้นับถือศาสนาแบบเชื่อเรื่องพระเจ้ามักสงสัย เราจะพิจารณาคำสอนดังกล่าวนี้เป็นเรื่องๆไปดังนี้

ความคิดเรื่องกฎธรรมชาติ

พุทธศาสนาไม่สอนเรื่องพระเจ้า แต่สอนว่าทุกสิ่งในจักรวาลดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ พุทธศาสนาเชื่อว่าการสอนเช่นนี้จะทำให้เรามีความรับผิดชอบต่อตัวเราเอง ยกตัวอย่างเช่น ในธรรม-

ชาติมีกฎอยู่ข้อหนึ่งว่าการจะมีร่างกายที่แข็งแรง เราจะต้องพักผ่อนให้เพียงพอ สมมติว่านักเรียนมีเพื่อนคนหนึ่งที่ชอบนอนดึกเพราะติดรายการโทรทัศน์ เพื่อนคนนี้เมื่อมาโรงเรียนมักหลับ ทำให้เรียนหนังสือแย่ และร่างกายก็ไม่สดชื่นแข็งแรงเหมือนคนอื่น ถามว่าการที่เพื่อนของนักเรียนเป็นเช่นนี้เพราะอะไร คำตอบคือเพราะตัวเขาเองนั่นแหละที่ทำตัวเองให้เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ใครอื่นที่ไหนเลย การทำตัวเองในที่นี่หมายถึงการปฏิบัติผิดต่อกฎธรรมชาติที่ว่าด้วยเรื่องการพักผ่อนให้เพียงพอที่กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง

กฎธรรมชาติที่บอกว่า หากต้องการมีสุขภาพดีต้องพักผ่อนให้เพียงพอนี้เกิดมาจากไหน สำหรับศาสนาที่นับถือพระเจ้าก็คงตอบว่ามาจากพระเจ้า แต่สำหรับศาสนาที่ไม่นับถือพระเจ้าอย่างเช่น พุทธศาสนา คำตอบคือไม่ได้มาจากไหนหรือมาจากใคร แต่เป็นสิ่งที่มียู่อย่างนั้นอยู่แล้ว ตรงนี้คือความแตกต่างที่สำคัญระหว่างศาสนาสองแบบนี้

ในการเรียนวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ดาราศาสตร์หรืออื่นๆ นักเรียนจะพบว่านักวิทยาศาสตร์จะพูดถึงกฎธรรมชาติเสมอ เช่นในวิชาเคมีจะบอกว่าเมื่อเอาธาตุชนิดนี้มาผสมกับธาตุชนิดนั้น เราจะได้สิ่งนี้เสมอ นี่คือกฎทางเคมีซึ่งเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง กฎเหล่านี้วงการวิทยาศาสตร์เคยถามกันว่ามาจากไหน ใครเป็นคนสร้าง นักวิทยาศาสตร์ที่นับถือศาสนาแบบเชื่อพระเจ้ามักจะตอบว่ามาจากการสร้างของพระเจ้า แต่ถ้าถามคำถามนี้กับผู้ที่ไม่เชื่อพุทธศาสนา คำตอบคือไม่ได้มาจากไหน ไม่ได้มีใครสร้าง แต่กฎนี้มีอยู่อย่างนี้มาตลอดเวลาอยู่แล้ว

การสอนให้พึ่งพาตนเอง

ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าแม้จะสอนให้พึ่งตนเอง แต่การพึ่งตนเองนั้นก็ไม่เป็นไปเต็มที่เหมือนกับที่สอนในศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้า ประเด็นนี้ก็เหมือนเรื่องกฎธรรมชาติดีที่พิจารณากันผ่านมาก็คือเกิดจากความคิดพื้นฐานที่ต่างกันบางอย่าง มนุษย์เราสามารถพึ่งพาตนเองได้แค่ไหน เราพึ่งตัวเองได้ทุกอย่าง หรือว่ามีเพียงบางเรื่องเท่านั้นที่เราสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกนั้นต้องให้ผู้มีอำนาจหรือความสามารถมากกว่าเราช่วย ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าคิดว่ามนุษย์เราพึ่งพาตนเองได้หลายเรื่อง แต่เรื่องเหล่านี้ก็ไม่สำคัญ เรื่องสำคัญในชีวิตมนุษย์พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาพระเจ้า ส่วนศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าคิดว่ามนุษย์สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องที่สำคัญในชีวิต อาจมีบางเรื่องที่เราพึ่งพาตนเองไม่ได้ แต่เรื่องพวกนี้ก็เป็นเรื่องปลีกย่อย ไม่สำคัญอะไรนัก

อะไรคือเรื่องสำคัญในชีวิต ศาสนานั้นแทบทั้งหมดมองว่าสิ่งสำคัญในชีวิตไม่ได้อยู่ที่โลกนี้ แต่อยู่ที่โลกหน้า ศาสนาทุกศาสนามีเป้าหมายอยู่ที่ชีวิตอันเป็นนิรันดร์ในโลกหน้า ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าจะสอนเรื่องการมีชีวิตอันเป็นนิรันดร์ในสรวงสวรรค์กับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ส่วนศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าก็สอนบางสิ่งที่คล้ายกันนั้น เช่นพุทธศาสนาสอนเรื่องนิพพาน ชีวิตอันเป็นนิรันดร์เหล่านี้เองที่ศาสนาทั้งหลายสอนว่าเป็นเรื่องสำคัญ ส่วนเรื่องอื่นเช่นเรื่องการเรียนหนังสือ ทำงาน แต่งงาน ถือเป็นเรื่องรอง พระพุทธเจ้าสมัยเป็นเจ้าชายได้รับการปรนเปรอต่าง ๆ นานาจากพระราชบิดาที่ต้องการให้เจ้าชายอยู่ครองราชย์ แต่ที่สุดท่านก็ละทิ้งสิ่งเหล่านี้มาเพื่อแสวงหาชีวิตนิรันดร์อันได้แก่นิพพาน พระสาวกของ

พระองค์จำนวนมากมาจากตระกูลชนชั้นสูงหรือไม่ก็มหาเศรษฐี แต่ท่านเหล่านี้ก็ละทิ้งสิ่งเหล่านี้มาอยู่กลางป่ากลางดินเพื่อแสวงหา สัจธรรม นักเรียนจะไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมของท่านเหล่านี้ได้ หากว่านักเรียนไม่เข้าใจเรื่องการมองว่าอะไรเป็นเรื่องสำคัญในชีวิต ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น

การจะได้ไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้าเป็นเจ้านั้น ศาสนาแบบนับถือ พระเจ้าจะสอนว่าเราต้องทำความดีอย่างที่พระเจ้าต้องการ พระเจ้าคือผู้ออกกฎระเบียบว่าการกระทำแบบนี้ถือว่าดี ส่วนการกระทำแบบนี้ถือว่าไม่ดี การทำความดีในศาสนาแบบนับถือพระเจ้าจึงได้แก่การทำความดีตามพระประสงค์ของพระเจ้า ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับกฎระเบียบเกี่ยวกับการทำความดีที่พระเจ้าทรงวางไว้จะไม่สามารถเข้าถึงชีวิตอันเป็นนิรันดร์ตามความเชื่อทางศาสนาได้ มนุษย์ต้องพึ่งพาพระเจ้าจึงจะสามารถมีชีวิตอันเป็นนิรันดร์ได้

ศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าไม่คิดอย่างนั้น พุทธศาสนาคิดว่ากฎระเบียบเกี่ยวกับความดีความชั่วไม่ได้เกิดจากพระเจ้า แต่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในธรรมชาติ เมื่อกินพริก เราก็เผ็ด แต่ถ้ากินน้ำตาล เราจะได้ลิ้มรสหวาน ความเผ็ดหรือหวานเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีใครบังคับ มันเป็นของมันเองอย่างนั้น เช่นเดียวกัน เมื่อทำความดี เราจะได้รับผลดีตอบสนอง ผลดีนี้เริ่มต้นจากตัวเราเอง เมื่อทำความดี เราจะรู้สึกเบิกบานใจ ภูมิใจ สบายใจ ไม่ว่าจะมีคนเห็นหรือจะมีคนชมเชยหรือไม่ก็ตาม จากนั้นจึงค่อยขยายไปสู่คนอื่นหรือสังคม คือเมื่อคนอื่นทราบว่าเราทำความดี สังคมจะสรรเสริญ ตรึงกันข้าม หากเราทำความชั่ว ตัวเราเองจะเป็นผู้รับรู้ผลแห่งความชั่วนั้นก่อนคนอื่นทั้งหมด คนทำชั่วแม้ไม่มีคนเห็นก็

หวาดวิตก ไม่สบายใจ ไม่ภูมิใจในตัวเอง นักเรียนบางคนที่สอบได้คะแนนดีเพราะลอกเพื่อนจะไม่รู้สึกภูมิใจในตัวเอง และหากว่าความชั่วนั้นคนอื่นได้รับรู้ สังคมก็จะประณามหรือลงโทษ สิ่งที่กำลังกล่าวมานี้เป็นไปเองตามธรรมชาติ

ชีวิตอันเป็นนิรันดร์ตามที่ศนะของศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้า เป็นสิ่งที่เราสามารถเข้าถึงได้ด้วยตัวเราเอง ชีวิตนิรันดร์ในพุทธศาสนาคือนิพพาน นิพพานเหมือนกับจุดหมายปลายทางของการเดินทาง หลักคำสอนในพุทธศาสนาเหมือนหนทางพาไปสู่เป้าหมายนั้น ทั้งเป้าหมายและหนทางมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ พระพุทธเจ้าไม่ได้สร้างนิพพานหรือธรรมขึ้น พระองค์เพียงแต่ทรงค้นพบสิ่งเหล่านี้ แล้วนำมาบอกพวกเราว่า มีสถานที่แห่งหนึ่ง (เป็นการพูดเปรียบเทียบเท่านั้น นิพพานไม่ใช่สถานที่) ร่มรื่นสงบสุข และมีหนทางสายหนึ่งพาไปหาสถานที่แห่งนั้น หากใครประสงค์จะไปพักผ่อนก็ให้เดินไปตามทางสายนั้น สมมติว่านักเรียนทดลองเดินไปตามทางสายนั้นแล้วพบสถานที่ดังกล่าวจริง และสถานที่ที่ที่ว่ นี้ก็เป็นดังที่พระพุทธเจ้าท่านทรงบรรยายเอาไว้จริง การไปถึงที่แห่งนั้นได้ก็เกิดจากตัวนักเรียนเอง นักเรียนไม่จำเป็นต้องทำดีเพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงโปรดปราน ความดีที่ทรงสอนไม่ใช่ความดีที่ทรงบัญญัติหรือสร้างขึ้น แต่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วตามธรรมชาติ เหมือนหอมแนะนำนักเรียนให้กินอาหารมีประโยชน์ นักเรียนปฏิบัติตามจึงมีร่างกายแข็งแรง การมีร่างกายแข็งแรงนี้เกิดจากการกระทำของนักเรียนเอง ไม่ได้เกิดจากหอม และการกินอาหารที่มีประโยชน์แล้วทำให้ร่างกายแข็งแรงนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่หอมสร้างขึ้น กฎข้อนี้มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ หอมเพียงแต่รู้จักกฎข้อนี้แล้ว

นำมาแนะเราเท่านั้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นักเรียนจะเห็นว่าศาสนาแบบนับถือพระเจ้าก็มีเหตุผลที่สอนให้นับถือพระเจ้า ในขณะที่ศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้านี้ก็เหตุผลเหมือนกันที่สอนให้เชื่อถือความสามารถของตนเอง มีคำถามอยู่คำถามหนึ่งที่คนซึ่งนับถือศาสนาต่างกันมักจะถามคือ *ศาสนาใดดีที่สุด* คำถามนี้ไม่สามารถตอบได้ หากเราเข้าใจว่าศาสนาเป็นเรื่องของความรู้สึก

นักเรียนเคยสังเกตตัวเองหรือไม่ว่า ในการใช้ชีวิต เราต้องการกำลังใจ ไม่มีใครสามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องการสิ่งนี้ กำลังใจจะเกิดเมื่อเรามีบางสิ่งยึดเหนี่ยว นักเรียนคงเคยเห็นเพื่อนบางคน ที่ไปเรียนต่อต่างประเทศนำเอาบางสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของกำลังใจติดตัวไปด้วย เช่นภาพถ่ายของพ่อแม่พี่น้อง พระพุทธรูป หรือพระฉายาลักษณ์ของในหลวง การอยู่ต่างแดนที่มีแต่คนแปลกหน้านั้น ทำให้เราโดดเดี่ยว ความโดดเดี่ยวจะบรรเทาลงหากว่าเรามีกำลังใจ การสร้างกำลังใจอาจทำได้สองทางคือ ทางแรก ทำใจของเราเองให้เกิดความมุ่งมั่น ทางที่สองคือหาสิ่งยึดเหนี่ยวเช่นภาพถ่ายของคนที่เรารักเคารพดังตัวอย่างข้างต้น สมมติว่านักเรียนสามารถทำอย่างแรกได้ ทางที่สองก็ไม่จำเป็น นักเรียนหลายคนที่สามารถสร้างกำลังใจได้เองก็จะไม่นำสิ่งยึดเหนี่ยวติดตัวไปด้วย แต่ถ้าไม่สามารถทำอย่างแรกได้ ทางที่สองก็เป็นวิธีที่จะช่วยบรรเทาความโดดเดี่ยวลงได้

คนบางคนสามารถสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นเอง ในขณะที่บางคนจะมีกำลังใจเมื่อมีสิ่งยึดเหนี่ยวภายนอกบางอย่าง ความแตกต่างนี้เราต้องมองว่าเป็นไปตามธรรมชาติของคน และความแตกต่างนี้

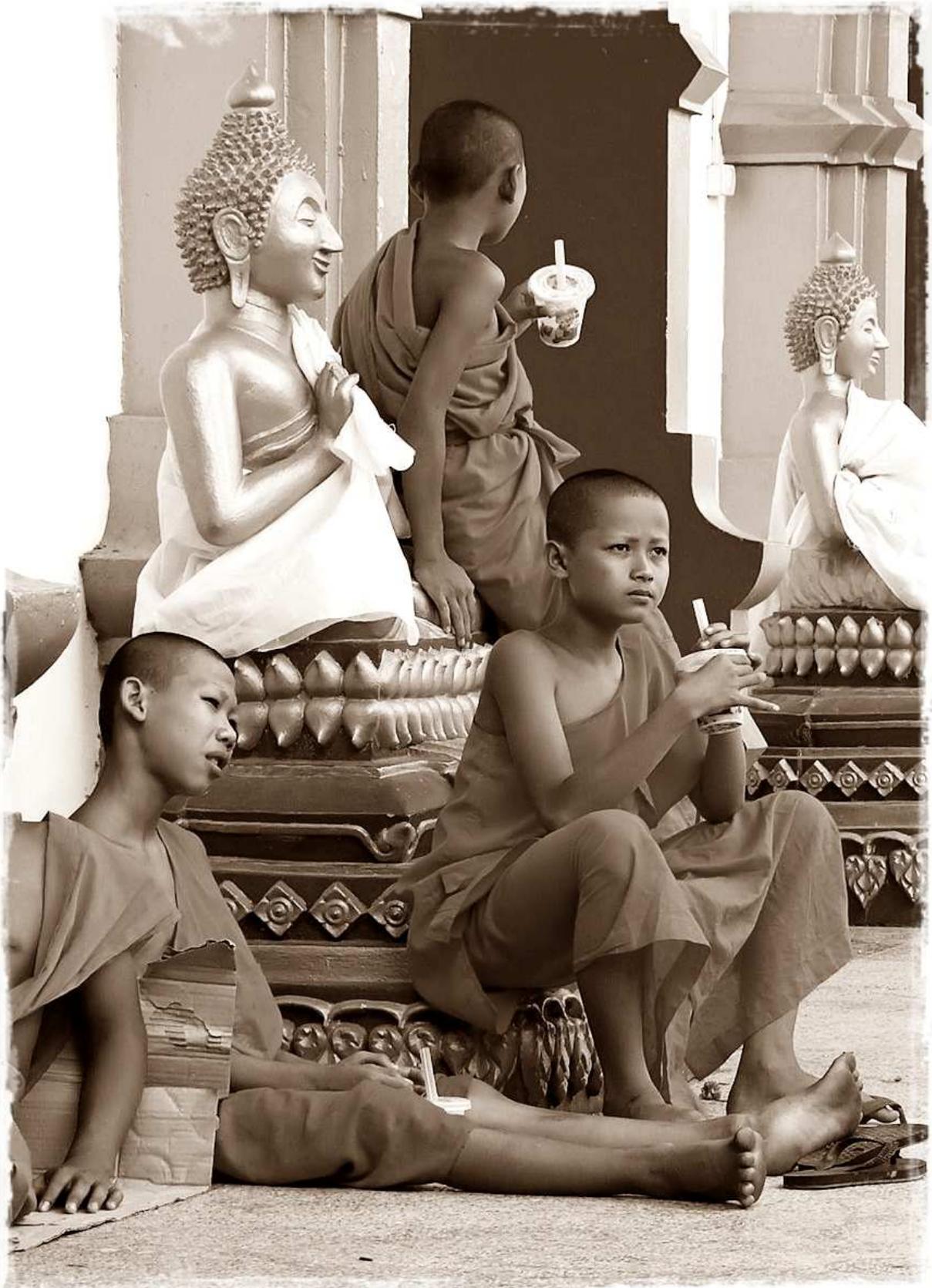
ไม่ได้แสดงว่าใครดีกว่าใครทั้งสิ้น เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติ เหมือนนักเรียนบางคนกลัวความสูง แต่บางคนไม่กลัว เราจะว่าคนกลัวแยกว่าคนไม่กลัวไม่ได้ เพราะความกลัวนั้นเกิดตามธรรมชาติ นักเรียนไม่สามารถเลือกที่จะกลัวหรือไม่กลัวก็ได้ ในเรื่องของศาสนาก็เช่นเดียวกัน ศาสนาแบบนับถือพระเจ้านั้นเหมาะสำหรับคนที่รู้สึกว่าเขาจะมีกำลังใจเมื่อมีบางสิ่งให้ยึดเหนี่ยว ส่วนศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้านั้นเหมาะสำหรับคนที่คิดว่าเขาจะยึดตัวเขาเป็นหลัก คนที่นับถือศาสนาสองประเภทนี้สามารถเป็นคนดี เป็นผู้ที่สังคมยกย่องได้เท่าเทียมกัน มหาตมา คานธีคือตัวอย่างของรัฐบาลที่โลกยกย่องโดยที่ท่านผู้นับถือศาสนาแบบนับถือพระเจ้า แม้นักวิทยาศาสตร์อย่างนิวตันที่เรารู้จักกันดีก็นับถือศาสนาแบบนี้

อันที่จริง คนที่พึ่งตนเองนั้นมองในแง่หนึ่งก็คือคนที่ยังยึดเหนี่ยวบางสิ่งอยู่นั่นเอง แต่ในกรณีของเขานี้สิ่งที่เขายึดเหนี่ยวคือตัวของเขาเอง การที่ศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าสอนให้เรายึดมั่นในตัวเองนี้ไม่ได้หมายความว่าคนอื่นหรือสิ่งภายนอกไม่สำคัญ ชาวพุทธยังยึดมั่นในพระรัตนตรัย นักเรียนที่นับถือพุทธศาสนาก็ยังต้องการความรัก ความเข้าใจ และกำลังใจจากพ่อแม่ครูเพื่อน และใครต่อใครอีกมากมาย มองในแง่นี้ศาสนาสองแบบนี้อาจจะไม่ต่างกันมากอย่างที่หลายคนเข้าใจก็เป็นได้ ที่สำคัญที่สุดคือศาสนาไม่ว่าจะแบบนับถือพระเจ้าหรือไม่นับถือพระเจ้าต่างก็มีคุณค่าบางอย่างในตัวเหมือนกัน คุณค่าที่ว่านี้คือ เมื่อใดก็ตามที่เราหันเข้าหาศาสนา เราจะรู้สึกว่ามีชีวิตเรามีค่า คนเรานั้นในทางชีววิทยาก็คือสัตว์ประเภทหนึ่ง แม้ว่าเราจะเป็นคนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่เราก็มีธรรมชาติบางอย่างร่วมกับสัตว์ชนิดอื่น

ศาสนาคือเครื่องมือช่วยขัดเกลาชีวิตเราให้สูงกว่าสัตว์ คนที่ไม่รู้จักศาสนา เพียงแต่เกิดมาเรียนหนังสือ แต่งงาน สร้างครอบครัว มีลูกหลานแล้วก็ตายไป ก็ไม่ต่างจากสัตว์ชนิดอื่นเพราะสัตว์เหล่านั้นก็ทำคล้ายๆกับเรานี่ ต่างแต่ว่ามันอาจทำได้ไม่ประณีตละเอียดอ่อนเหมือนเราเท่านั้น แต่ในแง่การใช้ชีวิตทำมาหากินและหาความสุขใส่ตัว หมู หมา เป็ดไก่ ก็ทำเช่นเดียวกับเรา อย่างนี้ชีวิตเราจะต่างจากสัตว์เหล่านั้นตรงไหน

ศาสนาสอนให้เราเห็นว่า นอกเหนือจากเรื่องการทำมาหากินและหาความสุขใส่ตัว ยังมีบางเรื่องที่สูงส่งดิ่งามไปกว่านั้น คนและสัตว์มีสัญชาตญาณอย่างหนึ่งร่วมกันคือความเห็นแก่ตัว สัตว์ไม่สามารถขจัดความเห็นแก่ตัวออกไปได้ เพราะมันไม่มีเครื่องมือโลกของสัตว์จึงเป็นโลกแคบๆ เพราะมองเห็นแต่ประโยชน์ตัวเองเท่านั้น แต่มนุษย์เราโชคดีตรงที่มีเครื่องมือสำหรับขจัดความเห็นแก่ตัวคือศาสนา คนที่เข้าถึงศาสนาจะเชื่อมโยงตัวเองเข้าหาคนอื่นเหมือนหยดน้ำฝนแต่ละหยดที่ตกลงสู่มหาสมุทรแล้วกลายเป็นผืนน้ำผืนเดียวกัน โลกของคนกว้างกว่าโลกของสัตว์เพราะคนสามารถทำลายกำแพงแห่งความเห็นแก่ตัวนี้ได้โดยอาศัยศาสนา หยาดน้ำค้างหยาดหนึ่งที่เกาะอยู่บนใบหญ้าเพียงลำพังเมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นก็ระเหยหายไป คนที่เห็นแก่ตัว อยู่แต่ในโลกของตัวเอง แม้จะมีครอบครัวแต่ก็สนใจแต่ครอบครัวตัวเอง ไม่สนใจคนอื่น เปรียบไปแล้วก็เหมือนหยาดน้ำค้างที่โดดเดี่ยวบนใบหญ้านั้น ชีวิตที่เห็นแก่ตัวเป็นชีวิตที่เปราะบาง ไม่มีเพื่อน ไม่มีมิตรสหาย ไม่รู้จักความสุขอันเกิดจากการได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม แต่ถ้าหยาดน้ำค้างนั้นหยดลงสู่มหาสมุทรกลายเป็นหนึ่งเดียวกับห้วงน้ำอันกว้างใหญ่

แม้ดวงตะวันจะแผดร้อนอย่างไรก็ไม่กลัวที่จะระเหยหาย เพราะมันได้หลอมละลายตัวเองกลายเป็นห้วงน้ำใหญ่แล้ว ศาสนาทำให้เราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนศาสนา ทำให้เรารู้สึกว่าชีวิตนี้มีค่าเพราะได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอันกว้างใหญ่ไพศาล เราจะเป็นหยาดน้ำค้างที่โดดเดี่ยวหรือเป็นหยาดน้ำค้างที่หลอมรวมเป็นห้วงมหาสมุทร ปัญหานี้นักเรียนต้องคิดหาคำตอบด้วยตนเอง ๐

บทที่สาม

ศาสนา ไสยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

ในสมัยโบราณ มนุษย์อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ปრაภฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัวสำหรับมนุษย์ในสมัยนั้น เช่นฟ้าร้อง ฟ้าผ่า น้ำท่วม ไฟป่า ภูเขาไฟระเบิด และแผ่นดินไหว เป็นต้น ที่จริงปราภฏการณ์เหล่านี้ก็ยังคงเป็นสิ่งน่ากลัวสำหรับมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน แต่เนื่องจากว่าเรารู้ว่าเหตุการณ์เหล่านี้เกิดจากอะไร เราจึงไม่รู้สึกกลัว คนสมัยโบราณไม่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปราภฏการณ์อันน่าหวาดกลัวเหล่านี้ เมื่อไม่รู้ก็เกิดความกลัว คนเราเมื่อมีอะไรก็ตามแต่ที่รบกวนความคิดหรือความรู้สึกเขา จะหาวิธีแก้ไข ความกลัวนั้นเป็นสิ่งรบกวนความคิดของคนสมัยนั้น พวกเขาจึงพยายามหาวิธีแก้ไขความกลัวนั้นเท่าที่สติปัญญาจะเอื้ออำนวย

การหาวิธีแก้ปัญหามนุษย์นั้นสัมพันธ์กับระบบความรู้ที่มนุษย์ในแต่ละยุคมีอยู่ สมัยโบราณเป็นยุคที่มนุษย์เราเพิ่งจะก้าวพ้นออกมาจากความเป็นสัตว์ วิชาความรู้อย่างที่เรามีในสมัยนี้มีกัน เป็นสิ่งที่คนสมัยนั้นไม่รู้จัก ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น มีเพียงสิ่งเดียวที่ชี้นำพฤติกรรมและการแก้ปัญหามนุษย์ สิ่งนี้คือ *สัญชาตญาณ*

สัญชาตญาณเป็นพลังลึกลับบางอย่างที่มีอยู่ในคนและสัตว์ พลังดังกล่าวนี้จะชักนำให้คนและสัตว์กระทำการทุกอย่างเพื่อความอยู่รอดของตนเอง นักเรียนคงเคยเห็นสุนัขต่างถิ่นหลงเข้าไปในหมู่บ้าน แล้วถูกสุนัขเจ้าถิ่นรุมล้อมจะกัด ในสถานการณ์อันคับขันนั้นสุนัขต่างถิ่นมีทางเลือกอยู่สองทาง ทางหนึ่งคือสู้ อีกทางคือยอมแพ้ ในกรณีที่เห็นว่าการสู้เป็นหนทางที่ไม่ถูกต้องเพราะฝ่ายตรงข้ามมีมากกว่า ทางเลือกที่สองคือการยอมแพ้ก็น่าจะถูกเลือก นี่คือการกระทำตามสัญชาตญาณในการเอาตัวรอด การที่สุนัขต่างถิ่นยอมนอนลงเพื่อแสดงว่ามันยอมแพ้คือวิธีแก้ปัญหาตามสัญชาตญาณของสุนัขนั้น

เมื่อคนสมัยดึกดำบรรพ์เห็นสายฟ้าแลบแปลบปลาบพร้อมกับเสียงคำรามกึกก้อง นี่คือการอันน่าหวาดกลัว เป็นเหตุการณ์ที่แสดงออกถึงการคุกคามกราดเกรี้ยวของอะไรสักอย่างที่ไม่รู้ว่าเป็นใคร เมื่อเห็นเหตุการณ์เช่นนี้ ประสพการณ์ในชีวิตประจำวันก็ถูกนำมาเทียบเคียงเพื่อหาสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นั้น ในชุมชนเล็กๆสมัยดึกดำบรรพ์ มนุษย์ในชุมชนนั้นคงสังเกตเห็นว่าในบรรดาคนทั้งหลายนั้น มีบางคนเป็นผู้มีกำลังมากที่สุด ดุดันกราดเกรี้ยวมากที่สุด และเป็นผู้ที่คนทั้งหลายเกรงกลัวมากที่สุด คนเช่นนี้มักได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าเผ่า (หรือบางทีก็ไม่มีใครเลือกแต่เขาสถาปนาตัวเองเป็นหัวหน้า) ประสพการณ์นี้ทำให้มนุษย์สมัยนั้นนึกเทียบเคียงว่า ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าหวาดกลัวดังเช่นฟ้าร้องฟ้าผ่าที่กล่าวมานั้นน่าจะ เป็นอาการกราดเกรี้ยวของผู้ทรงพลังบางอย่างที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่เป็นผู้วิเศษอยู่เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ นี่คือการคิดแรกๆที่

ภายหลังก่อรูปก่อร่างชัดเจนแล้วกลายมาเป็นความเชื่อในเทพเจ้าต่างๆของมนุษย์สมัยโบราณ

เมื่อคนสมัยนั้นเข้าใจว่าเทพเจ้าคือผู้แสดงความเกรี้ยวกราดผ่านทางปรากฏการณ์อันน่าหวาดกลัวทางธรรมชาติ วิธีที่จะทำให้พวกเขาเกิดความสบายใจก็คือการหาทางติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าเพื่อแสดงความเคารพ นอบน้อม หรือยำเกรง นี่คือที่มาของพิธีกรรมทางศาสนาของมนุษย์ในระยะแรกๆ พิธีกรรมเหล่านี้มักแสดงออกในรูปของการสวดอ้อนวอนให้เทพเจ้าเมตตาตามมนุษย์ บทสวดที่แต่งขึ้นในพิธีกรรมเหล่านี้มักพัฒนามีเนื้อหาและรูปแบบที่ซับซ้อนและสวยงามในทางวรรณศิลป์ขึ้นเรื่อยๆ ดังปรากฏในคัมภีร์พระเวทของศาสนาฮินดูเป็นต้น

การสวดอ้อนวอนหรือบูชาเทพเจ้านี้ไม่จำเป็นต้องพัฒนามาเป็นศาสนาเสมอไป มีความเชื่อพื้นบ้านของคนไทยอีสานบางอย่างที่สามารถยกมาเป็นตัวอย่างอธิบายเรื่องนี้ได้ ชาวอีสานเชื่อว่ามีเทพเจ้าอยู่องค์หนึ่งที่ทำหน้าที่ให้น้ำฝนแก่มนุษย์ชื่อพญาแถน ปีใดก็ตามที่ฝนไม่ตก ชาวอีสานจะทำพิธีเช่นไหว้พญาแถนด้วยการจุดบั้งไฟ (ต่อมาประเพณีการจุดบั้งไฟนี้ได้กระทำกันทุกปีในช่วงต้นเดือนหกและกลายมาเป็นประเพณีพื้นบ้านที่สำคัญอย่างหนึ่งของภาคอีสานไปในปัจจุบัน) การเช่นไหว้พญาแถนนี้ ไม่ถือว่าเป็นศาสนา แต่เป็นลัทธิความเชื่อหรือไสยศาสตร์

คำว่าไสยศาสตร์มีความหมายหลายอย่าง ในที่นี้เมื่อกล่าวถึงไสยศาสตร์จะหมายถึงความเชื่อ หลักการปฏิบัติ และพิธีกรรมที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างก็เช่นการจุดบั้งไฟเพื่อขอให้ฝนตกที่กล่าวมาข้างต้น ขอให้นักเรียนสังเกต

ว่า เมื่อฝนไม่ตกแล้วทางราชการทำฝนเทียม การทำฝนเทียมไม่จัดว่าเป็นไสยศาสตร์ เพราะการทำฝนเทียมสามารถอธิบายให้เห็นได้ว่าทำไมเมื่อทำอย่างนี้ฝนจึงตก ในขณะที่การจุดบั้งไฟหรือแห่นางแมวเพื่อขอฝนจัดว่าเป็นไสยศาสตร์เพราะพิธีกรรมหรือการกระทำเหล่านี้ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเมื่อทำลงไปแล้ว ทำไมจึงจะมีฝนตก

ไสยศาสตร์อาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ

- (๑) ไสยศาสตร์ที่แฝงอยู่ในศาสนา
- (๒) ไสยศาสตร์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนา

ตัวอย่างของไสยศาสตร์ที่แฝงอยู่ในศาสนาก็เช่นไสยศาสตร์ในศาสนาฮินดู ส่วนตัวอย่างของไสยศาสตร์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาก็เช่นพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนที่กล่าวมาแล้ว มีข้อที่น่าสังเกตว่าการที่ไสยศาสตร์เกี่ยวข้องกับศาสนานั้นเป็นเพราะว่าศาสนาบางประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศาสนาแบบที่นับถือพระเจ้าพัฒนามาจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ของมนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์นั่นเอง นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบางส่วนเชื่อว่าศาสนาเกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์ ตามแนวคิดนี้ มนุษย์สมัยโบราณไม่รู้ว่าจะอะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าหวาดกลัว เมื่อไม่รู้และหวาดกลัวก็เลยวาดภาพว่า มีเทพเจ้าหรือภูติผีอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์เหล่านี้แล้วทำพิธีเช่นไหว้เพื่อให้เทพเจ้าหรือภูติผีเหล่านั้นเมตตา ในระยะแรกๆความเชื่อเหล่านี้จะยังมีลักษณะเป็นไสยศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ต่อมา แนวความคิดเหล่านี้ก็ค่อยๆพัฒนาละเอียดขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น จนกลายมาเป็นศาสนาอย่างที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน แนวคิดเรื่องพระเจ้าตามทัศนะของนักมานุษยวิทยาก็คือแนวความคิดที่พัฒนามาจากเทพเจ้า

หรือภูตผีในสมัยดึกดำบรรพ์นั่นเอง

แม้ว่าศาสนาจะเป็นระบบความเชื่อที่พัฒนาให้มีเหตุผลมากขึ้น แต่เนื่องจากรากเหง้าเดิมของศาสนาคือไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์จึงยังคงแฝงอยู่ในศาสนา ยกตัวอย่างเช่น ในศาสนาฮินดู พระเจ้าในระยะแรกๆมีความหมายง่าย ๆว่าได้แก่เทพเจ้าที่สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ ต่อมาความหมายของพระเจาก็ได้รับการปรับปรุงให้ลึกซึ้งขึ้นโดยนักปราชญ์ฮินดู แม้ว่าความหมายของพระเจ้าจะได้รับการปรับปรุงให้มีเหตุผลแล้วก็ตาม แต่คนจำนวนไม่น้อยที่นับถือศาสนาฮินดูก็ยังเข้าใจพระเจ้าตามแบบไสยศาสตร์อยู่ ยังมีการเช่นไหว้พระเจ้าเพื่อขอสิ่งที่ต้องการ ยังมีการทำพิธีร้ายเวทมนตร์เพื่อให้เทพเจ้าบันดาลสิ่งที่ไม่อกฎเกณฑ์ธรรมชาติให้เกิดขึ้นเป็นต้น

ปกตินั้นไสยศาสตร์มักแฝงอยู่ในศาสนาแบบนับถือพระเจ้าด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้ามักสอนว่าสิ่งต่างๆในจักรวาลจะดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ในธรรมชาติ คำสอนเช่นนี้เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับไสยศาสตร์อยู่แล้วจะอย่างไรก็ตาม ศาสนาก็เหมือนสิ่งอื่นๆในสังคมคือมีการแลกเปลี่ยนถ่ายเทลักษณะบางอย่างไปหากันได้ (เหมือนชาวตะวันตกที่มาอยู่ประเทศไทยนานๆก็มีอุปนิสัยเป็นคนไทยไปเลย)

ไสยศาสตร์ในศาสนาแบบนับถือพระเจ้ามักจะถ่ายเทเข้าไปอยู่ในศาสนาแบบไม่นับถือพระเจ้าเมื่อศาสนาสองประเภทนี้มีอยู่ในสังคมเดียวกัน ตัวอย่างเช่นพุทธศาสนากับศาสนาฮินดู เดิมทีนั้นพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่มีไสยศาสตร์ปะปนอยู่เลย แต่เมื่อพุทธศาสนาแพร่เข้าไปในประเทศที่มีศาสนาฮินดูอยู่ด้วยเช่นประเทศ

ไทย เขมร พม่า ลังกา พุทธศาสนาก็รับเอาไสยศาสตร์ในศาสนาฮินดูมาเป็นส่วนหนึ่งของตน

ตัวอย่างของไสยศาสตร์ในพุทธศาสนาที่นักเรียนสามารถเห็นได้ไม่ยากก็เช่น บางครั้งเมื่อโรงเรียนจัดงานทำบุญเลี้ยงพระ นักเรียนจะเห็นพระพรมน้ำมนต์หรือเจิมป้ายอาคารเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่สถานที่และผู้มาร่วมงาน พุทธศาสนาดั้งเดิมนั้นสอนว่าตนเป็นที่พึ่งของตน ตนจะดีก็เพราะตน ตนจะชั่วก็เพราะตน ไม่มีใครทำให้เราดีหรือชั่วได้นอกจากตัวของเราเอง แต่การประพรมน้ำมนต์มีความหมายว่าเราสามารถดีได้โดยคนอื่น คือเพียงแต่นั่งอยู่เฉยๆ ไม่ต้องทำอะไรเราก็สามารถมีสิริมงคลขึ้นมาได้ด้วยน้ำมนต์ที่พระสงฆ์ท่านเสกขึ้น

ท่านปัญญาันนทะซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดท่านหนึ่งของบ้านเราเคยพูดไว้ว่า หากน้ำมนต์สามารถช่วยเราได้จริง โรงพยาบาลก็ไม่ต้องมี แพทย์ก็ไม่ต้องมี ยาสมัยใหม่ก็ไม่ต้องมี แต่พระที่พรมน้ำมนต์ให้คนอื่นนั้นเมื่อปวดศีรษะก็ยังคงต้องฉันทยา เมื่อเจ็บป่วยมากๆก็ยังคงไปโรงพยาบาล ในทัศนะของท่านปัญญาันนทะ พุทธศาสนาไม่ใช่ไสยศาสตร์ คนที่เข้าใจพุทธศาสนาว่าเป็นไสยศาสตร์คือคนที่ไม่รู้ว่าอะไรคือพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีการคัดค้านว่าพุทธศาสนาไม่ใช่ไสยศาสตร์ แต่พุทธศาสนาในสังคมไทยก็ยังคงเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์อยู่ ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดความเชื่อระหว่างศาสนาเป็นวัฒนธรรมประการหนึ่งของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นเรื่องแก้ไขยาก ดังนั้นแม้ว่าพระสงฆ์อย่างเช่นท่านปัญญาันนทะจะพยายามสอนว่าพุทธศาสนาไม่ใช่ไสยศาสตร์ ชาวพุทธจำนวนมากก็ยังคงยึดถือในไสยศาสตร์อยู่ตามเดิม

ไม่ว่าไสยศาสตร์จะถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างไรจากคนที่มีความคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่โลกปัจจุบันยังคงมีผู้เชื่อถือไสยศาสตร์กันอยู่ทั่วไปหมด ไม่เว้นแม้แต่ประเทศที่เจริญแล้วอย่างเช่นประเทศทางตะวันตก ความเชื่อถือเรื่องไสยศาสตร์บางครั้งไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา คนจำนวนมากที่เรียนหนังสือสูงๆแต่ก็ยังเชื่อถือไสยศาสตร์ แม้นักวิทยาศาสตร์เองก็มีไม่น้อยที่เชื่อเรื่องไสยศาสตร์ จะอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารวมๆแล้ว คนที่เรียนน้อยมีแนวโน้มที่จะเชื่อไสยศาสตร์มากกว่าคนที่มีการศึกษา ในแง่นี้ ความเชื่อถือไสยศาสตร์ก็สัมพันธ์กับระดับการศึกษา แต่ก็ไม่แน่เสมอไป ดังที่กล่าวมาข้างต้น

สังคมที่เจริญแล้วควรจะเป็นสังคมที่อนุญาตให้คนสามารถเลือกเชื่อถือสิ่งที่ตนเองเชื่อ ยกเว้นว่าความเชื่อนั้นจะสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่ตนเองและสังคม ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หากไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ใครก็น่าจะเป็นสิ่งที่เราสามารถยอมรับได้ จะอย่างไรก็ตาม สิ่งนี้นักเรียนควรตระหนักก็คือ ขณะนี้เรากำลังอยู่ท่ามกลางสังคมที่มีความคิดหลากหลาย การที่เราจะรับหรือปฏิเสธสิ่งใดควรมาจากการไตร่ตรองด้วยปัญญา แม้ในการนับถือศาสนาเองก็ต้องการปัญญา ไม่ใช่นับถืออย่างงมงาย

เนื้อหาของศาสนาในปัจจุบันอาจแบ่งออกได้เป็นสองส่วนด้วยกันคือ

- (๑) ส่วนที่เป็นเนื้อหาศาสนาจริงๆที่บริสุทธิ์
- (๒) ส่วนที่เป็นไสยศาสตร์

ปราชญ์ในทุกศาสนามักสอนตรงกันว่าเราควรนับถือศาสนาส่วนที่เป็นเนื้อแท้ ไม่ควรนับถือส่วนที่เป็นไสยศาสตร์ ทำไมท่านจึงสอน

เช่นนั้น เราจะมาดูกันว่าอะไรคือความแตกต่างระหว่างเนื้อหาศาสนาที่แท้จริงกับเนื้อหาส่วนที่เป็นไสยศาสตร์ซึ่งแปลกล่อมเข้ามา เมื่อพิจารณาเรื่องนี้จบนักเรียนจะมองเห็นได้เองว่าทำไมเราจึงควรเชื่อถือส่วนที่เป็นแก่นแท้ของศาสนา ไม่ควรเชื่อถือส่วนที่เป็นไสยศาสตร์ที่เป็นเพียงเปลือกนอกของศาสนาเท่านั้น เมื่ออ่านข้อเปรียบเทียบต่อไปนี้ ขอให้นักเรียนลองคิดตามไปด้วยว่าเป็นอย่างไรหรือไม

ศาสนาสอนให้เข้มแข็งแต่ไสยศาสตร์สอนให้อ่อนแอ

นักเรียนคงเคยเห็นนักเรียนรุ่นพี่บางคนเมื่อจะสอบเข้ามหาวิทยาลัยหรือสอบแข่งขันอะไรก็ตาม มักจะบ่นบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่เพียงแต่ตัวนักเรียนเท่านั้น บางครั้งพ่อแม่ญาติมิตรก็ร่วมในการบ่นบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นด้วย นี่คือตัวอย่างของความเชื่อในไสยศาสตร์

การบ่นบานนั้นจะตามมาด้วยผลสองอย่างอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอคือ

- (๑) ได้ผลสมตามที่บ่นบาน
- (๒) ผิดหวังไม่ได้ตามที่ต้องการ

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไร นักเรียนหรือครอบครัวที่บ่นบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะรู้สึกถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้นกับตัวเองนั้นเป็นสิ่งที่ตนเองนั้นแหละก่อขึ้นให้แก่ตนเอง สมมติว่านักเรียนคนนั้นสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เขาก็จะรู้สึกดีที่สอบได้เพราะเขาขยันอดทนดูหนังสือ ตรงกันข้าม ถ้าสอบไม่ได้ เขาก็จะรู้สึกอีกเช่นกันว่าที่สอบไม่ได้เพราะตนเองยังไม่ขยันพอ กลายเป็นว่าสิ่งที่เกิดกับชีวิตเขานั้นเป็นเรื่อง

ของโชคชะตา เป็นเรื่องอำนาจลึกลับภายนอกตัวคนบนดิน

ศาสนาทุกศาสนาจะสอนตรงกันว่า ชีวิตเป็นเรื่องที่เราจะต้องรับผิดชอบด้วยตัวของเราเอง แม้ศาสนาแบบนับถือพระเจ้าก็สอนเพียงว่าพระเจ้าทรงเป็นได้แค่เพียงกำลังใจให้แก่เราเท่านั้น ส่วนความสำเร็จหรือล้มเหลวในชีวิตเป็นเรื่องของเราโดยแท้ ไม่เกี่ยวกับพระเจ้าอย่างใดทั้งสิ้น ศาสนาที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าอย่างเช่น พุทธศาสนายังสอนชัดว่าตัวเรานั้นเองคือผู้จะบันดาลให้ชีวิตของเราเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น แนวทางของศาสนาจึงตรงกันข้ามกับแนวทางของไสยศาสตร์

ศาสนาสอนให้เราเข้มแข็ง กล้าหาญ ที่จะรับผิดชอบชีวิตด้วยตัวของตัวเอง ส่วนไสยศาสตร์สอนให้เราอ่อนแอ ไม่เชื่อมั่นในความสามารถของตน จึงต้องพึ่งพาสິงลึกลับเหนือธรรมชาติ หากนักเรียนจะสังเกตก็จะเห็นว่า คนที่พึ่งพาไสยศาสตร์ในการตัดสินใจ นั้นมักเป็นคนอ่อนแอ แต่ถ้าใครก็ตามไม่เชื่อถือไสยศาสตร์ คนคนนั้นมักเป็นคนเข้มแข็ง เชื่อมั่นตัวเอง การพึ่งพาไสยศาสตร์จนเป็นนิสัยจะสร้างผลเสียในระยะยาว ทำให้เราเป็นคนไม่กล้ารับผิดชอบชีวิต การไม่รับผิดชอบชีวิตนั้นจะส่งผลตามมาคือทำให้เราไม่รู้สึกรู้สีกฎมูมิใจในตัวเอง ศาสนาสอนให้เรารับผิดชอบต่อชีวิตก็เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง ความภาคภูมิใจนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดเมื่อเราประสบความสำเร็จเท่านั้น นักเรียนที่รับผิดชอบอ่านตำรา แม้จะสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ ก็ยังภูมิใจในตัวเองได้ว่าทำได้ทำอย่างดีที่สุดแล้ว คราวนี้ไม่ได้ คราวหน้าจะลองใหม่

ในพุทธศาสนามีชาดกที่สำคัญอยู่เรื่องหนึ่งคือเรื่องพระมหาชนก เรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งพระมหาชนกเดินทางไปกับลำภาในทะเลแล้ว

ลำเภอล่ม พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทรอันเว้งว่าง อยู่หลายวัน วันหนึ่งเทพธิดาที่รักษาท้องน้ำผ่านมาพบแล้วถามว่า ท่านจะว่ายน้ำไปทำไมในเมื่อไม่มีความหวังว่าจะรอด พระมหาชนกตอบว่าตราบใดที่ยังมีลมหายใจ เราต้องพยายามให้ถึงที่สุด จุดหมายของการเกิดมาเป็นมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ความสำเร็จ แต่อยู่ที่ว่าเราได้กระทำเต็มที่แล้วหรือยัง แล้วพระมหาชนกก็ว่ายน้ำต่อไป แม้เทพธิดาจะแสดงท่าทีว่าพร้อมจะช่วยเหลือพระมหาชนกก็ไม่ยอมให้ช่วย ยังคงว่ายน้ำไปด้วยกำลังแขนขาของตัวเอง ชาดกเรื่องนี้ต้องการสอนว่าชีวิตของเราเราต้องรับผิดชอบดูแลด้วยตัวของเราเอง และเมื่อรับผิดชอบเต็มที่แล้ว ผลของความพยายามจะออกมาอย่างไร จะสำเร็จหรือล้มเหลว เราก็สามารถภาคภูมิใจในตัวเองได้เสมอ

สิ่งที่ศาสนาสอนนั้นเป็นเรื่องที่เราต้องลงมือทำอย่างจริงจังด้วยตัวของเราเอง ในขณะที่การทำตามความเชื่อทางไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่ไม่ต้องลงแรงอะไรมาก เพราะเหตุนี้เองจึงมีคนจำนวนไม่น้อยในสังคมเราทำตามความเชื่อทางไสยศาสตร์เพราะเป็นวิธีที่ง่าย ๆ เหมือนกับการติดสินบนเจ้าหน้าที่ การจะได้ใบอนุญาตขับรถยนต์มีสองวิธี วิธีแรกคือเรียนขับรถแล้วไปสอบ วิธีที่สองคือไม่เรียนแต่ติดสินบนเจ้าหน้าที่ซื้อใบอนุญาตนั้นเลย วิธีแรกเป็นวิธีที่ยุ่งยากและใช้เวลานาน ส่วนวิธีที่สองง่ายและรวดเร็วสะดวกสบาย มีคนจำนวนไม่น้อยในสังคมเราที่ใช้วิธีการแบบที่สองเพราะเห็นว่าสะดวก ไม่ต้องลำบาก วิธีการแบบนี้ก็คือวิธีการแบบเดียวกับการใช้ไสยศาสตร์ เป็นวิธีการของคนที่ชอบได้อะไรมาง่ายๆโดยไม่ต้องลงแรง

นักเรียนคงเคยอ่านข่าวหรือชมสารคดีทางโทรทัศน์พบว่ามีคนประเภทหนึ่งที่ชอบไต่ภูเขาสูงชัน นักไต่เขาเหล่านี้บางคนกว่าจะสามารถไต่ไปถึงยอดเขาสูงได้ต้องฝึกฝนอยู่เป็นเวลาหลายปี ที่จริงวิธีขึ้นไปสู่ยอดเขาสูงชันเหล่านี้ทำได้ง่าย ๆ คือนั่งเครื่องบินไปลง แต่ทำไมคนเหล่านี้จึงยอมอดทนเสียเวลาและทุกข์ทรมานอย่างนั้น เหตุผลคือเป้าหมายของการไต่เขาไม่ได้อยู่ที่การไต่ขึ้นไปนั่งบนยอดเขา แต่อยู่ที่การไต่ทดสอบความเข้มแข็งอดทนของตนเอง นักไต่เขาบางคนกว่าจะพิชิตยอดเขาบางแห่งได้อาจเคยล้มเหลวนับครั้งไม่ถ้วน แต่นั่นก็ไม่ใช่อุปสรรค ความล้มเหลวมองในแง่หนึ่งคือสิ่งที่เราควรภาคภูมิใจ เพราะการที่เราล้มเหลวแปลว่าเราเคยพยายามมาแล้ว คนที่ไม่เคยล้มเหลวเลยในชีวิตก็คือคนที่ไม่เคยยอมเสี่ยงหรือพยายามทำอะไรที่ยากๆด้วยตัวเองนั่นเอง

แนวทางของศาสนาก็เหมือนแนวทางการขึ้นยอดเขาสูงด้วยการฝึกฝนป่ายปีนด้วยตัวเอง นักเรียนคงนึกภาพออกว่า คนสองคนสามารถขึ้นไปนั่งบนยอดเขาหิมาลั้ยเหมือนกัน แต่คนแรกขึ้นมาด้วยการปีนป่ายเอง ส่วนคนที่สองนั่งเครื่องบินมาลง ระหว่างคนสองคนนี้ใครจะภาคภูมิใจในตัวเอง คำตอบในเรื่องนี้ชัดเจนอยู่แล้ว สิ่งที่ศาสนาสอนอาจยากลำบากและเป็นเรื่องที่เราต้องลงมือทำอย่างจริงจัง แต่เมื่อใดก็ตามที่เราได้กระทำเต็มที่แล้ว เราจะรู้สึกภูมิใจ รู้สึกว่าชีวิตนี้มีค่า ไม่ใช่มีค่าเพราะว่าเราสามารถได้สิ่งที่ต้องการมา แต่มีค่าเพราะว่าเราได้ทำอะไรลงไปอย่างรับผิดชอบเต็มที่แล้ว ความรู้สึกเช่นนี้เราจะไม่ได้สัมผัสจากไสยศาสตร์ นี่คือการแตกต่างที่สำคัญประการแรกระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์

ศาสนาสอนให้มีเหตุผลแต่ไสยศาสตร์สอนให้ไม่มีเหตุผล

ก่อนที่จะพิจารณาปัญหานี้ มีเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจก่อนอยู่เรื่องหนึ่งคือ บางครั้งในการได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาอาจมีวิธีการมากกว่าหนึ่งอย่าง วิธีการบางอย่างอาจอธิบายรายละเอียดได้ว่าทำไมจึงก่อให้เกิดผลที่ว่านั้น แต่ก็มึวิธีการบางอย่างที่ไม่สามารถอธิบายเช่นนั้นได้ เรารู้เพียงว่าเมื่อทำอย่างนี้ลงไป ก็จะเกิดผลอย่างนี้ขึ้นมา วิธีการที่อธิบายรายละเอียดที่มาของผลได้เราจะเรียกว่าวิธีการที่มีเหตุผล ส่วนวิธีการที่อธิบายอย่างนั้นไม่ได้ เราจะเรียกว่าวิธีการที่ไม่มีเหตุผล

วิธีการของศาสนาเป็นวิธีการที่มีเหตุผล ยกตัวอย่างเช่นศาสนาคริสต์สอนว่า พระเจ้าคือความรัก คนที่รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกันคือคนที่เข้าใจเรื่องพระเจ้า คนเช่นนี้คือคนที่มีพระเจ้าประทับอยู่ในหัวใจของเขา ตามความเชื่อของศาสนาคริสต์ คนที่มีพระเจ้าประทับอยู่ในชีวิตของเขาจะเป็นคนที่มีความสุข เป็นที่รักใคร่ของเพื่อนพ้องญาติและคนที่รู้จัก

ขอให้นักเรียนลองคิดดูว่า สมมติว่ามีเพื่อนนักเรียนคนหนึ่งเป็นคนทีรักเพื่อน ช่วยเหลือเพื่อนอย่างไม่หวังอะไรตอบแทน เพื่อนคนนี้จะเป็นที่รักของเพื่อนๆหรือไม่ แม้ตัวนักเรียนเองเมื่อใดก็ตามที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น นักเรียนจะรู้สึกเป็นสุข คนที่มุ่งแต่จะเอาเปรียบผู้อื่น อาจได้สิ่งที่ตนต้องการ แต่เขาจะไม่มีความสุข นักเรียนคงเคยเห็นเวลาที่นั่งรถมากับครอบครัวแล้วคุณพ่อหยุดให้รถที่ออกมาจากซอยได้เลี้ยวออกมาบ้างเพราะคายนานแล้วแต่ไม่มีใครให้ออก ทุกคนจะมีความสุข คนที่เลี้ยวออกมาจะยิ้มขอบคุณเราเองที่เป็นคนให้ทางก็ยิ้มตอบ เราอาจเสียเวลาบ้าง แต่เราก็มี

ความสุข ผิดกับคนที่ไม่ยอมให้ทางใครที่อาจไปได้เร็ว แต่เขาไม่เคยมีความสุข ความสุขจะเกิดเมื่อเราเสียสละ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้นักเรียนจะเห็นว่าคำอธิบายของศาสนาคริสต์ที่ว่าทำไมคนที่รักผู้อื่นจึงเป็นคนที่มีความสุขเป็นคำอธิบายที่มีเหตุผล มีเหตุผลในแง่ที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นอย่างนั้นจริงหรือไม่ และทำไมจึงเป็นอย่างนั้น วิธีการทางศาสนาจึงถือได้ว่าเป็นวิธีการที่มีเหตุผล ที่กล่าวมานี้นับว่าตรงกันข้ามกับวิธีการทางไสยศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่นไสยศาสตร์อาจบอกว่าหากอยากให้คนอื่นรักต้องใช้ยาเสน่ห์ป้าย สมมติว่านักเรียนคนหนึ่งในชั้นอยากให้เป็นเพื่อนนักเรียนด้วยกันรัก จึงเอายาเสน่ห์ที่ได้มาจากหมอไสยศาสตร์มาป้ายเพื่อน เรื่องนี้นักเรียนคิดว่าอย่างไร เราสามารถอธิบายได้หรือไม่ว่าทำไมยาเสน่ห์นั้นจึงจะช่วยให้คนอื่นรักเราขึ้นมาได้ ความรักกับยาเสน่ห์เกี่ยวข้องกันตรงไหน การที่เราช่วยเหลือคนอื่นอยู่เสมอคนอื่นจึงรักเราเป็นเรื่องที่อธิบายได้ว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไร แต่การที่เราป้ายยาเสน่ห์ห่มองไม่เห็นเหตุผลว่าจะเกี่ยวข้องกับการที่คนอื่นจะรักเราอย่างไร วิธีการของไสยศาสตร์จึงเป็นวิธีการที่ไม่มีเหตุผลเพราะไม่สามารถอธิบายได้ว่าการกระทำนี้จะก่อให้เกิดผลนั้นๆขึ้นมาได้อย่างไร

มีคำพูดอยู่ประโยคหนึ่งที่คนมักอ้างกันเมื่อพูดถึงเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์คือ ไม่เชื่ออย่าลบหลู่ การพูดเช่นนี้มักหมายความว่าไสยศาสตร์เป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครสามารถพิสูจน์ได้อย่างแน่นอนว่าจริงหรือเท็จ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจเป็นไปได้ว่าไสยศาสตร์นั้นอาจจะจริงก็ได้ แม้ว่าเราจะไม่เชื่อถือไสยศาสตร์ ก็ไม่ควรดูหมิ่น ทำตามที่ที่กล่าวมานี้เป็นทำที่ที่ประณีประนอม ซึ่งนักเรียนจะปฏิบัติตาม

ก็ได้ ไม่เสียหายอะไร จะอย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญในเรื่อง ไสยศาสตร์ไม่ได้อยู่ที่ว่าไสยศาสตร์สามารถเป็นจริงได้หรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าไสยศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้ คนที่เชื่อถือไสยศาสตร์ก็จะเป็นคนที่สามารถยอมรับความไม่มีเหตุผลได้ ถ้าเราคิดว่าความมีเหตุผลคือสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ไสยศาสตร์ก็ไม่เหมาะกับเราและสังคมเพราะสอนให้เราเชื่อถือความไม่มีเหตุผล ตรงนี้ต่างหากคือประเด็นสำคัญ

ศาสนาสอนให้มองชีวิตกว้างๆ

แต่ไสยศาสตร์สอนให้มองชีวิตแคบๆ

ข้อแตกต่างที่สำคัญประการต่อมาระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์ก็คือ ศาสนาสอนให้เราเชื่อมโยงตัวเราเข้าหาผู้อื่น ส่วนไสยศาสตร์สอนให้เราตัดตัวเองออกจากผู้อื่น โดยธรรมชาตินั้นเราทุกคนอยากมีอำนาจเหนือผู้อื่น ศาสนาเข้าใจสัญญาชาตญาณที่ว่ามันและเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้นศาสนาทุกศาสนาจึงสอนให้เราเชื่อมโยงตัวเองเข้าหาผู้อื่น ดังเช่นพุทธศาสนาสอนว่าเราทุกคนในโลกไม่ว่าคนหรือสัตว์ต่างก็เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายเหมือนกัน เมื่อเป็นเพื่อนกันเช่นนี้ เราก็ไม่ควรเบียดเบียนทำร้ายหรือเอาเปรียบใคร ศาสนาคริสต์ อิสลามและฮินดูก็สอนในทำนองเดียวกันนี้ ศาสนาทุกศาสนาจะไม่สอนให้เรายึดถือตัวเองเป็นศูนย์กลาง แต่ให้ถือว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของโลกอันกว้างใหญ่ การที่ศาสนาสอนให้เราคิดว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของโลกเหมือนคนอื่นก็เพื่อให้เราสละสัญญาชาตญาณที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่นนั่นเอง

ไสยศาสตร์นั้นโดยเนื้อหาก็คือการหาวิธีที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่น คนที่ใช้ไสยศาสตร์เพื่อให้คนอื่นรักตัวเองจะแตกต่างจากคนที่ใช้

ศาสนาเพื่อสร้างมิตรภาพระหว่างกัน นาย ก. อยากให้นางสาว ข. รักจึงใช้เวทมนตร์คาถา สมมติว่าเวทมนตร์นั้นได้ผลจริง ผลก็คือนางสาว ข. รักนาย ก. ความรักนี้หากนักเรียนจะสังเกตให้ดีจะเห็นว่าแท้ที่จริงแล้วไม่ใช่ความรัก นางสาว ข.ไม่ได้รักนาย ก. อย่างจริงจัง แต่นาย ก. ใช้อำนาจเวทมนตร์ บังคับให้เธอรัก เมื่อใดก็ตามที่อำนาจนั้นเสื่อมคลาย เธอก็จะไม่รักนาย ก. อีกต่อไป แต่ถ้านาย ก. ใช้วิธีการทางศาสนา คือสร้างความเป็นมิตรผูกพันกันไปเรื่อยๆ ความหวังดีต่อกันอย่างจริงจังนั้นจะค่อยๆสร้างความรักขึ้นในคนทั้งสอง ความรักนี้เป็นความรักจริง ไม่มีใครใช้อำนาจบังคับใคร ความรักแบบนี้จะมั่นคงยืนนาน และที่สำคัญก็คือความรักแบบนี้เกิดจากความเต็มใจของทั้งสองฝ่าย ไสยศาสตร์เป็นวิธีการเอาชนะคนอื่นโดยที่ฝ่ายนั้นไม่เต็มใจ แต่วิธีการทางศาสนาเป็นวิธีการที่ทำให้สองฝ่ายเต็มใจต่อกัน

ในวรรณคดีมักมีตัวอย่างการใช้ไสยศาสตร์ นักเรียนจะสังเกตเห็นได้ว่าคนที่ใช้ไสยศาสตร์นั้นมักเป็นคนที่เก็บตัวตัดขาดจากสังคม อยากได้อะไรก็ใช้ไสยศาสตร์บีบบังคับเอา มองในอีกแง่หนึ่ง คนที่นิยมการใช้ไสยศาสตร์ก็คือคนที่เอาตัวเองเป็นใหญ่ ยึดถือความพอใจของตัวเองเป็นใหญ่ คนประเภทนี้มักเป็นอันตรายต่อสังคม นอกจากนั้น การใช้ไสยศาสตร์ยังสะท้อนให้เห็นว่าเขาเป็นคนมักง่าย อยากได้อะไรก็ไม่ลงแรงทำเอง ไสยศาสตร์จะจริงหรือไม่เราไม่ทราบ แต่ที่เรารู้แน่นอนก็คือวิธีการทางไสยศาสตร์สร้างคนให้มีอุปนิสัยที่ไม่ดี ศาสนาที่แท้จริงนั้นตรงกันข้ามกับไสยศาสตร์อย่างสิ้นเชิง คนที่ยึดมั่นในแนวทางของศาสนาจะเป็นคนที่ไม่ถือว่าตนเป็นใหญ่ ไม่ต้องการมีอำนาจเหนือใคร อยู่ใน

สังคมโดยตระหนักว่าตนเองเป็นเพียงสมาชิกคนหนึ่งของสังคมเท่านั้น ในฐานะสมาชิก เราคือเพื่อนพ้องที่เมื่อมีปัญหา ก็ต้องช่วยกันแก้ไข ศาสนาสอนให้เราดูแลกันและกัน แต่ไสยศาสตร์สอนให้เราเอาเปรียบกันและกัน

เราจะมาดูวิทยาศาสตร์บ้าง มีคนจำนวนมากเข้าใจว่าวิทยาศาสตร์กับศาสนาต่างกัน และวิทยาศาสตร์นั่นเองที่ทำให้ศาสนาอ่อนกำลังลงในโลกสมัยใหม่ เพราะหลายสิ่งในศาสนาหากมองจากแง่มุมของวิทยาศาสตร์แล้วต้องพูดว่าเป็นเรื่องเหลวไหลพิสูจน์ไม่ได้ เช่นนรก สวรรค์ นิพพาน พระเจ้า

การพูดเช่นนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจวิทยาศาสตร์แบบหนึ่ง วิทยาศาสตร์นั้นอาจเข้าใจได้หลายทาง ความเข้าใจบางอย่างอาจทำให้เรามองว่าวิทยาศาสตร์กับศาสนาไม่ได้ขัดแย้งกัน ตรงกันข้าม สองสิ่งนี้เกื้อกูลกันและกัน ไลน์สไตน์เคยกล่าวเอาไว้ว่าศาสนากับวิทยาศาสตร์ต้องพึ่งพากัน(ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว) ในที่นี้เราจะมองวิทยาศาสตร์อย่างที่นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญๆ เช่น ไลน์สไตน์ หรือนิวตันมอง คือมองว่าศาสนากับวิทยาศาสตร์มีหลายอย่างคล้ายกัน แต่ก็มีบางอย่างไม่เหมือนกัน แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว วิทยาศาสตร์กับศาสนาเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยกัน มนุษย์ที่พัฒนาตามแนวทางของวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียวไม่อาจเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์ต้องพัฒนาทั้งในทางวิทยาศาสตร์และในทางศาสนา จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

ต่อไปนี้เราจะมาพิจารณากันว่าศาสนากับวิทยาศาสตร์มีอะไรคล้ายกัน และมีอะไรที่ต่างกัน เพื่อเราจะได้เข้าใจว่าทำไมบางเรื่องเราต้องพึ่งวิทยาศาสตร์ แต่บางเรื่องเราต้องพึ่งศาสนา เราจะ

เริ่มต้นด้วยส่วนที่เป็นความแตกต่างกันระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์ เมื่อพิจารณาส่วนนี้จบแล้ว เราจึงจะไปพิจารณาส่วนที่เป็นความคล้ายคลึงกันระหว่างวิทยาศาสตร์กับศาสนา สิ่งที่นักเรียนควรทำระหว่างการพิจารณาสองเรื่องนี้เทียบกันก็คือ ลองคิดตามไปด้วยว่าเรื่องที่กล่าวมานั้นเป็นอย่างนั้นจริงหรือไม่

ความแตกต่างระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์

ในความรู้สึกของคนทั่วไป ศาสนากับวิทยาศาสตร์ต่างกัน วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้ แต่ศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อ หากเราคิดว่าศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อ ส่วนวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้ ศาสนากับวิทยาศาสตร์ก็คงต่างกัน จะอย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีเนื้อหาจำนวนมากที่อาจเรียกได้ว่าเป็นความเชื่อ เช่น เชื่อว่าจักรวาลเกิดจากการระเบิดครั้งใหญ่ เชื่อว่าแสงเดินทางเร็วที่สุดไม่มีอะไรเดินทางได้เร็วกว่านี้ ในส่วนของศาสนาเองก็มีเนื้อหาจำนวนหนึ่งที่น่าจะเรียกได้ว่าเป็นความรู้ ไม่ใช่ความเชื่อ เช่น พุทธศาสนาสอนว่าถ้าทำดีเราจะสบายใจ ศาสนาคริสต์สอนว่าความรักทำให้เรามีความสุข คำสอนเช่นนี้เป็นความรู้ที่พิสูจน์ได้ ดังนั้นหากจะพูดกันจริงๆ ความแตกต่างระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์คงไม่ได้อยู่ที่การเป็นความรู้หรือความเชื่อ แต่น่าจะอยู่ที่เรื่องอื่น

วิธีดูความแตกต่างระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์ที่ง่ายที่สุดคือ ดูจุดประสงค์ของสองระบบความคิดนี้ ศาสนาเกิดขึ้นด้วยจุดประสงค์ที่จะช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขโดยที่สุขดังกล่าวนี้เป็นสุขทางใจเป็นหลัก ส่วนวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นด้วยจุดประสงค์ที่จะค้นหาความรู้ในธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ไม่ได้เกิดขึ้น

ด้วยจุดประสงค์ที่จะช่วยให้มนุษย์พบความสุข จริงอยู่ที่ความรู้ บางอย่างในวิทยาศาสตร์เช่นความรู้ทางการแพทย์ช่วยให้มนุษย์มีความสุข แต่นั่นก็เป็นผลพลอยได้ และสุขที่ได้จากวิทยาศาสตร์ก็ไม่เหมือนสุขที่ได้จากศาสนา สุขจากวิทยาศาสตร์เป็นสุขทางกาย

การที่วิทยาศาสตร์มุ่งหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจักรวาลและสิ่งต่างๆนี้ทำให้วิทยาศาสตร์ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ค่อนข้างมากในสมัยนี้ ยกตัวอย่างเช่นการที่นักวิทยาศาสตร์พยายามคิดค้นหาวิธีสืบต่อเผ่าพันธุ์ของมนุษย์และสัตว์แบบไม่อาศัยเพศ(ที่เรียกกันเป็นศัพท์เฉพาะว่า “Cloning”) สถาบันที่ทำหน้าที่หลักในการวิพากษ์วิจารณ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสมัยนี้ก็คือศาสนานั้นเอง

ศาสนาคริสต์วิจารณ์ว่าวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ทำตัวเหมือนเด็กไร้เดียงสาที่ไม่รู้ว่าอะไรจะเป็นอันตรายแก่ตนหรือไม่ เราเคยเห็นเด็กทารกคลานเข้าไปจับเปลวไฟที่ตะเกียงเพราะไม่รู้ว่าร้อน นักวิทยาศาสตร์สมัยนี้ก็เช่นเดียวกัน ความอยากรู้อันไม่มีขอบเขตนั้นกำลังจะนำมนุษย์ก้าวเข้าหาความหายนะ การทดลองแปลกๆทางชีววิทยาเช่นการผสมพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศที่กล่าวมาข้างต้นคือตัวอย่างของการกำลังยื่นมือเข้าหาเปลวไฟ ศาสนาคริสต์เชื่อว่าอะไรก็ตามที่ผิดธรรมชาติคือสิ่งที่พระเจ้าไม่ต้องการให้มนุษย์กระทำ พระเจ้าสร้างตาให้เราไว้ดูสร้างหูเอาไว้ให้ฟัง อาจมีนักวิทยาศาสตร์ผู้ชาญฉลาดบางคนทดลองผ่าตัดตาให้สามารถฟังเสียงได้ (กรณีนี้เป็นตัวอย่างสมมติ) แต่นั่นก็เป็นเรื่องผิดธรรมชาติ ผิดต่อเจตนารมณ์ของพระเจ้า เมื่อผิดธรรมชาติและผิดต่อเจตนารมณ์ของพระเจ้า สิ่งนี้ก็มีแต่จะนำความเดือดร้อนมาสู่มนุษยชาติ ศาสนาอิสลามก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันนี้ ไม่เพียงแต่

วิพากษ์วิจารณ์วิทยาศาสตร์เท่านั้น ศาสนาอิสลามยังดำเนินมาตรการบางอย่างที่แสดงว่าไม่เห็นด้วยกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่นไม่อนุญาตให้ประชาชนในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามบริโภคอาหารที่ประกอบจากผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการตัดต่อยีน พุทธศาสนาเองแม้ไม่มีมาตรการตอบโต้เช่นนั้น แต่พุทธศาสนาก็วิจารณ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ว่าเป็นที่มาของภาวะเน่าเสียและการทำลายทรัพยากรของโลกในปัจจุบัน

ความแตกต่างที่สำคัญประการต่อมาระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์ก็คือ ศาสนาสอนให้เอาชนะตัวเอง ส่วนวิทยาศาสตร์สอนให้เอาชนะธรรมชาติ การค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์นั้นแฝงจุดประสงค์ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือเพื่อเข้าใจกลไกของธรรมชาติ เมื่อเข้าใจแล้วก็จะสามารถดัดแปลง ควบคุม หรือจัดการให้ธรรมชาติเป็นอย่างไรที่เราต้องการ เดิมทีเดิวนั้นมนุษย์เราก็รู้จักดัดแปลงธรรมชาติให้เข้ากับตัวเองอยู่แล้วตั้งแต่สมัยโบราณ เช่นรู้จักปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แทนการเก็บพืชตามธรรมชาติและล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร การดัดแปลงธรรมชาติในระดับนี้ศาสนาต่างๆยอมรับได้ แต่การดัดแปลงธรรมชาติที่รุนแรงเช่นการตัดต่อยีนเพื่อให้เกิดสิ่งมีชีวิตชนิดใหม่ๆที่ไม่เคยมีในธรรมชาติ เป็นเรื่องที่ศาสนาไม่ยอมรับ

สิ่งที่ศาสนาสอนว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือการมีชีวิตที่สงบสุข ถ้ามว่าทำอย่างไรเราจึงจะมีความสุข คำตอบอาจมีได้หลายอย่าง วิทยาศาสตร์เข้าใจว่าการจะมีความสุขเราต้องดัดแปลงธรรมชาติให้เข้ากับเรา เมื่ออากาศร้อน ก็ต้องคิดหาวิธีเอาชนะ ปัจจุบันเครื่องปรับอากาศเป็นสิ่งที่ผู้คนใช้กันทั่วโลก นี่คือผลผลิตของ

วิทยาศาสตร์ เครื่องปรับอากาศทำให้เรามีความสุข ความสุขในกรณีนี้เกิดจากการปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับเรา การปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับเรานี้ในบางระดับศาสนาก็ยอมรับ เช่นเมื่อร้อนก็ใช้พัด และสร้างบ้านให้โปร่ง แต่บางระดับศาสนาก็ตั้งคำถามว่าเหมาะสมหรือไม่ ปัจจุบันเครื่องปรับอากาศได้ก่อปัญหามากมาย เช่นเมื่อทุกบ้านใช้เครื่องปรับอากาศ ในบ้านทุกหลังอาจจะเย็น แต่นอกบ้านอากาศจะร้อนขึ้นเพราะความร้อนในทุกบ้านถูกดูดออกมาฟุ้งไว้ข้างนอก น้ำยาที่ใช้ในเครื่องปรับอากาศบางชนิดเป็นตัวทำลายชั้นบรรยากาศที่ช่วยกรองแสงแดดให้พอเหมาะ เมื่อชั้นบรรยากาศนี้ถูกทำลายลงเรื่อยๆ โลกเราก็ร้อนขึ้น การแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าแล้วไปสร้างปัญหาอื่นขึ้นในระยะยาว ดังกรณีเครื่องปรับอากาศนี้เราร้อนเราจึงสร้างเครื่องปรับอากาศ เราอาจหายร้อนเฉพาะหน้า แต่โลกกลับร้อนขึ้นในระยะยาว นี่คือนี่ที่ศาสนาทั้งหลายกำลังวิจารณ์วิทยาศาสตร์อยู่ในเวลานี้

สำหรับคำถามที่ว่าทำอย่างไรเราจึงจะมีชีวิตที่สงบสุข คำตอบจากศาสนาจะแตกต่างจากวิทยาศาสตร์ชนิดไปคนละทาง ในขณะที่วิทยาศาสตร์เห็นว่าความสุขจะเกิดก็ต่อเมื่อเราสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเรา ศาสนากลับเห็นว่าเราควรปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมจะดีกว่า การปรับสิ่งแวดล้อมต้องลงทุนมาก เสียค่าใช้จ่ายและเวลามาก และที่สำคัญคือเมื่อปรับสิ่งหนึ่งแล้วก็กระทบถึงอีกสิ่งหนึ่ง ทำให้ต้องแก้ปัญหาเรื่อยไปไม่รู้จบสิ้น ดังกรณีเครื่องปรับอากาศที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าเราปรับตัวเอง เช่นร้อนก็อาบน้ำ สร้างบ้านเรือนให้โปร่ง ใช้พัด และรู้จักทำใจว่าหน้าร้อนก็

ต้องร้อนบ้างเป็นธรรมดา นอกจากจะไม่สิ้นเปลืองแล้วยังไม่สร้างปัญหากระทบไปถึงสิ่งอื่นด้วย สังคมชนบทยังมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เน่าเสียก็เพราะสังคมชนบทเลือกที่จะปรับตัวเองมากกว่าที่จะปรับสิ่งแวดล้อมเหมือนสังคมเมือง

นอกจากนี้ วิธีการทางศาสนายังแตกต่างจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในเรื่องการหาความสุข ศาสนานั้นเห็นว่าความสุขจะเกิดเมื่อคนเรารู้จักเสียสละ ส่วนวิทยาศาสตร์นั้นเห็นว่าความสุขจะเกิดเมื่อเราได้ครอบครอง เมื่อนักเรียนเปิดโทรทัศน์จะพบภาพการโฆษณาสินค้า ในการโฆษณานั้นสิ่งหนึ่งที่ผู้ผลิตสินค้าจะบอกเราอยู่เสมอก็คือคุณจะมีความสุขเมื่อได้ใช้สินค้าเหล่านี้ นี่คือความสุขที่เกิดจากการได้ครอบครอง แต่ความสุขชนิดนี้ศาสนาวิจารณ์ว่าเป็นสุขชั่วประเดี๋ยวประด๋าว เราอาจดีใจที่ได้เสื้อผ้าใหม่มา แต่สักพักเราก็จะเบื่อและแสวงหาเสื้อผ้าใหม่อีกเรื่อยไปไม่รู้จบสิ้น

ศาสนาไม่ปฏิเสธว่าคนเราจำเป็นต้องกินต้องใช้ปัจจัยสี่ แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องอยู่ในกรอบของเหตุผลและความพอดี เมื่อเรากินพอดีใช้พอดี ก็มีส่วนที่เหลือซึ่งศาสนาเห็นว่าควรสละให้ผู้ที่ขาดแคลนตามโอกาสและความเหมาะสม ชายคนหนึ่งมีเสื้อผ้ามากมาย แต่ไม่เคยสละให้ใคร เขาอาจมีความสุขทุกครั้งที่ได้เสื้อผ้าใหม่มา แต่สุขนั้นก็อยู่ชั่วคราว สักพักเขาก็จะเบื่อและหาเสื้อผ้าใหม่ต่อไป คนคนนี้ไม่เคยได้สัมผัสความสุขที่แท้จริง ทั้งๆที่เขา มีเสื้อผ้าครอบ ครอบมากมาย

สมมติว่าวันหนึ่งที่เขาเห็นขอทานเดินผ่านหน้าบ้านในสภาพที่เสื้อผ้าขาดวิน เขารีบเดินเข้าไปในบ้านแล้วนำเสื้อผ้ามาบริจาคให้ขอทานนั้น เขาจะได้สัมผัสความสุขขึ้นมาอย่างฉับพลันทันที เป็น

สุขที่มาจากข้างใน ไม่ใช่สุขแบบเดียวกับที่เขาารู้สึกเมื่อได้เสื้อผ้าใหม่ เป็นสุขที่สงบ เยือกเย็น อยู่ได้นาน ยิ่งเขาเลียสละอย่างนั้นจนเป็นอุปนิสัย เขาจะยิ่งได้สัมผัสความสุขสงบที่ล้ำลึกภายในใจของเขาเอง นี่คือความสุขที่ศาสนาสอน สุขชนิดนี้วิทยาศาสตร์ไม่ได้สอน

ส่วนที่คล้ายคลึงกันระหว่างศาสนากับวิทยาศาสตร์

แม้ว่าศาสนากับวิทยาศาสตร์จะต่างกันตรงที่ศาสนามุ่งให้มนุษย์รู้จักแสวงหาชีวิตที่สงบสุข ส่วนวิทยาศาสตร์มุ่งให้มนุษย์แสวงหาความรู้โดยไม่เกี่ยวว่าความรู้นั้นจะนำมาซึ่งความสุขสงบในชีวิตของตนหรือไม่ กระนั้นก็ตาม ศาสนากับวิทยาศาสตร์ก็มีบางอย่างคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน สิ่งนี้คือการสอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งพาตนเอง ไม่ม่งมาย มองจากจุดนี้ ศาสนากับวิทยาศาสตร์ก็คือสิ่งที่ยืนอยู่ตรงกันข้ามกับไสยศาสตร์ บางคนอาจสงสัยว่าในศาสนาเองบางครั้งก็มีคำสอนที่ดูเหมือนจะสอนให้คนงมงาย ยกตัวอย่างเช่นในศาสนาฮินดูมีคำสอนว่าด้วยการบูชาัญญด้วยชีวิตสัตว์หรือบางครั้งก็ด้วยชีวิตมนุษย์ หรือคำสอนที่ว่าสตรีที่สามีเสียชีวิตจะต้องกระโดดเข้ากองไฟตายตามสามี ไม่เช่นนั้นสังคมจะประณาม ประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาเหล่านี้เห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องงมงาย อย่างนี้เราจะบอกได้อย่างไรว่าศาสนาสอนให้มีเหตุผลเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ว่าด้วยไสยศาสตร์ว่า ไสยศาสตร์ประเภทหนึ่งพัฒนามาจากศาสนา แต่เนื้อหาส่วนที่เป็นไสยศาสตร์นี้ทุกศาสนายอมรับตรงกันว่าไม่ใช่แก่นแท้ของศาสนา ดังนั้นลัทธิบูชาัญญในศาสนาฮินดูหรือประเพณีให้สตรีฆ่าตัวตายตามสามีที่

กล่าวมานั้นหากจะกล่าวกันจริงๆก็ต้องพูดว่าไม่ใช่แก่นแท้ของศาสนาฮินดู เนื้อแท้ของศาสนานั้นจะสอนให้มนุษย์มีเหตุผล สอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งพาตัวเอง

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ สิ่งที่ตรัสรู้นั้นคือความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติของสิ่งต่างๆ การตรัสรู้ทำให้ทรงมองเห็นว่าสิ่งต่างๆในชีวิตมนุษย์และที่ไกลออกไปจากตัวของมนุษย์ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน วันนี้ฝนไม่ตกแม้จะย่างเข้าฤดูฝนแล้ว สมมติว่าเราคิดว่าการที่ฝนไม่ตกเป็นปัญหาและต้องการแก้ปัญหานี้ พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่าแรกที่สุดเราต้องสืบหาสาเหตุของการที่ฝนไม่ตกเสียก่อน เมื่อค่อยๆไล่หาสาเหตุไปเรื่อยๆโดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เราจะพบว่าที่ฝนไม่ตกเพราะป่าไม้ในบ้านเราถูกทำลายลงมาก พระพุทธองค์สอนว่าการจะแก้ไขปัญหาใดๆก็ตามแต่ต้องแก้ที่สาเหตุ ดังนั้นหากเป็นที่แน่นอนว่าการทำลายป่าเป็นสาเหตุของการที่ฝนแล้ง วิธีแก้ปัญหาลมแล้งที่ตรงจุดที่สุดก็คือการรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์เอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

วิธีคิดแบบนี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงวิจารณ์ว่าคนบางคนเมื่อชีวิตตกต่ำ ทำงานอะไรก็ไม่สำเร็จผล แทนที่จะพิจารณาว่าตนเองบกพร่องตรงไหน กลับไปพึ่งพาหมอดู พึ่งพาสิ่งๆที่เข้าใจว่าศักดิ์สิทธิ์นอกตัวเช่นพระภูมิเจ้าที่ การแก้ปัญหาลมแล้งแบบนี้ทรงถือว่าแก้ไม่ถูกจุด เมื่อแก้ไม่ถูกจุดปัญหาก็ยังคงอยู่เหมือนปวดศีรษะ แต่เอายาแดงมาทาที่เท้า แทนที่จะกินยาสำหรับแก้อาการปวดหัว คนที่พึ่งพาไสยศาสตร์ในทัศนะของพุทธศาสนาก็เปรียบเหมือนคนที่ปวดหัวแต่ไม่กินยาแก้ปวดกลับเอายาแดงมาทาที่เท้านั่นเอง

สังคมไทยเรายังเต็มไปด้วยความมมงาย ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีอะไรแปลกๆ เช่น ต้นกล้วยออกหัวปลีที่โคนต้น หรือวัวคลอดลูก ออกมามีหกขา คนมักจะแห่กันไปกราบไหว้เพื่อขอหวย ภาพดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นความด้อยการศึกษาและไม่มีความรู้ในแก่นแท้ของศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ เป็นที่น่าสังเกตว่าบางครั้ง คนที่มีการศึกษาสูงๆ ก็ยังมมงายในเรื่องเหล่านี้ ครั้งหนึ่งมีคนไปถามท่านอาจารย์ชา สุภัทโทพระสงฆ์คนสำคัญท่านหนึ่งของภาคอีสานว่า หลวงพ่อปฏิบัติธรรมแล้วเหาะได้ไหม ท่านตอบว่า การเหาะได้สำคัญตรงไหน แผลงวันก็เหาะได้ แต่แผลงวันก็ไม่ได้ดีกว่าคน คำตอบของหลวงพ่อดังกล่าวนี้ตรงตามหลักธรรมในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง คนส่วนใหญ่ในโลกมักเข้าใจว่าการแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ เป็นสิ่งที่น่าเคารพศรัทธา เมื่อมีข่าวว่าใครก็ตามแสดงปาฏิหาริย์ได้ คนจึงแห่ไปแสดงความเคารพกราบไหว้ พระพุทธองค์ตรัสว่า *ปาฏิหาริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในทัศนะของพระองค์คือการศึกษา* การเหาะเหินเดินอากาศได้สำหรับพระองค์ไม่มีความหมายเพราะคนที่เหาะได้ (สมมติว่ามีคนเช่นนี้จริงๆ) วันหนึ่งเขาก็ตายได้ คนมีฤทธิ์ก็ยังมีความทุกข์ เมื่อกลุ่มใจฤทธิ์ที่มีอยู่นั้นก็ช่วยอะไรไม่ได้ และที่สำคัญก็คืออิทธิฤทธิ์เป็นมายา ไม่ใช่ของจริง ในขณะที่การศึกษาสามารถทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและเป็นจริง เราอาจรำยมนต์ให้คนหลงรักเราได้ แต่ความรักนั้นไม่ใช่รักจริง คนที่มีการศึกษาจะรู้ว่าความรักที่แท้จริงต้องมาจากความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน เมื่อเขามีคนรัก ความรักนั้นจะเป็นรักแท้และยั่งยืนกว่ารักที่มาจากเวทมนตร์คาถา

พุทธศาสนาเชื่อว่าการศึกษาสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตของเรา

และโลกให้ดีขึ้น นี่คือนิพพานที่แท้จริง การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา ก็คือการศึกษารูปแบบหนึ่ง การปฏิบัติธรรมนี้ไม่ใช่เพื่อให้มีฤทธิ์เดช แต่เพื่ออบรมกายใจให้สงบ เมื่อกายใจสงบเราก็มีความสุข นี่ต่างหากคือนิพพานแท้ และนิพพานนี้เราทุกคนต้องสร้างให้แก่ตนเอง นิพพานที่คนอื่นสร้างให้ เช่น การสะเดาะเคราะห์ การปลุกเสก การทำเสน่ห์ เป็นต้นเป็นนิพพานปลอม ◉

